

Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia,
kaupunkitieto

Helsinki Biennaalin vaikuttavuus- tutkimus 2021

Heidi Taskinen (toim.) & Kiira Kivisaari & Sara Kuusi & Pekka Mustonen



Tutkimuskatsauksia
2022:1

Helsinki

Tiedustelut

Heidi Taskinen, p. 040 334 4775
etunimi.sukunimi(at)hel.fi

Julkaisija

Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia,
kaupunkitieto

Osoite

PL 550, 00099 Helsingin kaupunki
(Siltasaarenkatu 18–20 A)

Puhelin

09 310 36377

Internet

www.hel.fi/kaupunkitieto

Tilaukset, jakelu

p. 09 310 36293
kaupunkitieto.tilaukset@hel.fi

Käännökset

Tuulikki Päivinen (sivut 5, 9). Pamela Kaskinen (sivu 6),
Iris Holmberg (sivu 11)

Kuvat

Maija Toivanen/HAM/Helsinki Biennaali 2021.
Ylempi kuva sivulla 26: Heidi Löksy.

Kuviot ja taitto

Lotta Haglund

Saavutettavuus

Kuvioiden datat saa saavutettavassa muodossa osoitteesta
kaupunkitieto.kirjasto(at)hel.fi

Verkossa

ISSN 2737-002X
ISBN 978-952-386-049-0

Sisältö

Esipuhe	4
Förord	5
Preface	6
Tiivistelmä – Helsinki Biennaalin vaikuttavuustutkimus 2021	7
Sammanfattning – Konsekvensanalys av Helsingforsbiennalen 2021	9
Summary – Impact study of the 2021 Helsinki Biennial	11
1 Helsinki Biennaali 2021	13
2 Tapahtuman vaikuttavuustutkimus.....	15
3 Biennaalin sosiokulttuurisista ja imagovaikutuksista	18
3.1 Taiteilijoiden kokemuksia tuotannosta	18
3.2 Tapahtuman vaikutus taiteilijoiden työskentelyyn ja heidän saamaansa näkyvyyteen.....	20
3.3 Taiteen tekemisen yhteiskunnallinen merkitys	20
3.4 Tapahtuman vaikutuksesta Helsingin kuvataidekentälle	21
3.5 Tapahtuman yleisötyön vaikutuksista.....	22
3.6 Yleisön kokemukset tapahtuman kulttuurivaikutuksista	27
4 Biennaalin ympäristövaikutuksista.....	31
4.1 Helsinki Biennaalin ympäristöohjelma	32
4.2 Ympäristöohjelman mittarit ja tulokset	35
4.3 Ympäristöohjelman ympäristövaikutusten laskennan virheet ja vajavaisuudet	37
5 Biennaalin vaikutukset Helsingin matkailulliseen vetovoimaan ja merellisyyteen	39
5.1 Tapahtuman matkailullinen vetovoima ja kävijäprofiilit.....	39
5.2 Tapahtuman taloudelliset vaikutukset.....	41
5.3 Tapahtuman vaikutukset Helsingin merellisyyteen.....	44
5.4 Vallisaari tapahtumapaikkana	46
5.5 Tapahtuman tunnettuus ja kiinnostavuus	47
5.6 Yhteistyökumppaneiden palautetta tapahtuman vaikuttavuudesta ja biennaaliyhteistyöstä	49
6 Johtopäätökset	51
Lähteet	55
Liitteet	56

Esipuhe

Taiteella, kulttuurilla ja tapahtumilla on merkittävä rooli Helsingin elinvoiman ja veto-voimaisuuden rakentamisessa sekä kaupunkilaisten viihtymisen ja hyvinvoinnin tukemisessa. Erityisesti juuri nyt, kun olemme toipumassa koronapandemian aiheuttamista muutoksista kaupungin toimintaan ja arkeen, taiteella ja tapahtumilla on keskeinen merkitys yhteenkuuluvuuden, luottamuksen ja kansalaisyhteiskunnan vahvistamisessa.

Kesällä 2021 Helsingissä järjestettiin ensimmäistä kertaa kansainvälinen taidetapahtuma Helsinki Biennaali, jonka tavoitteena oli Helsingin tunnettuuden kasvattaminen korkeatasoisena kuvataide- ja kulttuurikaupunkina. Tapahtuma esitteli 41 taiteilijaa tai taiteilijaryhmää sekä Suomesta että eri puolilta maailmaa. Biennaali järjestettiin Helsingin Vallisaarella, mikä lisäsi tapahtuman erityislaatuisuutta ja vahvisti Helsingin imagoa merellisenä kaupunkina.

Tässä tutkimuskatsauksessa tarkastellaan Helsinki Biennaalin vaikuttavuutta, erityisesti tapahtuman sosiokulttuuristen ja imagollisten vaikutusten, ympäristövaikutusten sekä taloudellisten vaikutusten näkökulmasta. Arviointi osoittaa, että Helsinki Biennaali oli monella tapaa ainutlaatuinen tapahtuma. Biennaalissa vieraili kesän aikana 148 000 kävijää ja lisäksi tapahtuma tarjosi yleisölle taide-elämyksiä eri puolilla Helsinkiä. Tapahtuman järjestäminen Vallisaarella koettiin onnistuneeksi, sillä sijainti tarjosi mahdollisuuden kokea taide-elämyksiä luonnossa ja sai monet kävijöistä katsomaan Helsinkiä uudella tavalla. Arvioinnin mukaan biennaali vahvisti Helsingin mainetta korkeatasoisena kuvataide- ja kulttuurikaupunkina. Lisäksi tapahtumalla tuettiin onnistuneesti Helsingin merellisen strategian tavoitteita.

Helsinki Biennaali on tarkoitus järjestää uudelleen vuosina 2023 ja 2025. Nyt tehty vaikuttavuustutkimus tarjoaa tulevien biennaali-tapahtumien järjestämiselle lähtötiedot sekä ja toimivan arviointimallin kulttuuritapahtumien vaikuttavuuden analysoimiseksi. Arvioinnin esiin nostamista kehittämissideoista on myös hyvä ottaa oppia tulevien tapahtumien järjestämisestä suunniteltaessa.

Helsingissä helmikuussa 2022

Katja Vilkama

tutkimuspäällikkö

Kaupunkitieto

Förord

Konst, kultur och evenemang har en betydande roll för att skapa livskraft och attraktivitet i Helsingfors samt stödja stadsbornas trivsel och välfärd. Särskilt just nu när vi återhämtar oss från covidpandemins konsekvenser för stadens verksamhet och vardag, har konst och evenemang en central roll för att stärka samhörighetskänslan, förtroendet och medborgarsamhället.

Det internationella konstevenemanget Helsingforsbiennalen ordnades sommaren 2021 i Helsingfors. Dess mål var att göra Helsingfors mer känt som en bildkonst- och kulturstad på hög nivå. Evenemanget presenterade 41 konstnärer och konstnärsgupper både från Finland och hela världen. Biennalen ägde rum på Skanslandet i Helsingfors, vilket gjorde evenemanget speciellt och stärkte Helsingfors image som en maritim stad.

I denna forskningsrapport granskas Helsingforsbiennalens effekter, särskilt mot bakgrund av evenemangets sociokulturella och ekonomiska konsekvenser samt dess miljökonsekvenser och effekter på image. Bedömningen visar att Helsingforsbiennalen på flera sätt var ett unikt evenemang. Biennalen hade 148 000 besökare under sommaren och dessutom erbjöd biennalen konstupplevelser åt allmänheten på olika håll i Helsingfors. Att ordna evenemanget på Skanslandet upplevdes som ett lyckat val eftersom läget erbjöd möjligheten att leva ut konstupplevelser i naturen och gav flera besökare en ny synvinkel på Helsingfors. Enligt bedömningen förstärkte biennalen Helsingfors rykte som en förstklassig bildkonst- och kulturstad. Samtidigt lyckades evenemanget stödja målsättningarna i Helsingfors maritima strategi.

Avsikten är att Helsingforsbiennalen ordnas på nytt åren 2023 och 2025. Den här konsekvensanalysen erbjuder utgångsinformation med tanke på att ordna biennaler i framtiden, och en fungerande bedömningsmodell för analys av kulturevenemang. Man kan lära sig av de utvecklingsidéer som lyftes fram i bedömningen när man planerar att ordna nya evenemang.

I Helsingfors i februari 2022
Katja Vilkama
forskningschef
Enheten för stadsforskning och -statistik

Preface

In Helsinki, art, culture and events play an important role in building the city's vitality and appeal, in addition to supporting the wellbeing of the city residents. Especially now, as we recover from the many changes brought on by the coronavirus pandemic, art events play a key part in strengthening our collective sense of cohesion, trust and society.

The first-ever Helsinki Biennial international art exhibition took place in Helsinki in the summer of 2021. It aimed to boost Helsinki's reputation as a host of world-class art and culture. The event featured works from 41 artists and artist teams from Finland and around the world. The Biennial took place on the island of Vallisaari in the Helsinki archipelago, which added to the special nature of the event and strengthened Helsinki's image as a maritime city.

This research report examines the impact of the Helsinki Biennial from a sociocultural, environmental and economic perspective. It shows that the Helsinki Biennial was an unparalleled event in many ways. Some 148,000 people visited Vallisaari during the event, and several Biennial public art works were also made available in neighbourhoods on the mainland. Organising the event on the island was considered a success, since the location gave visitors the opportunity to experience art in nature and see Helsinki in a new light. The report finds that the Helsinki Biennial reinforced the image of Finland's capital as a city of first-rate art and culture. The event was also seen to have successfully contributed to Helsinki's maritime strategy objectives.

The Helsinki Biennial is scheduled to take place again in 2023 and 2025. This impact report from the first Biennial provides baseline data for organising future Biennials and serves as an effective assessment model for the analysis of other cultural events. Development ideas outlined in the report will also benefit the planning of future events.

Helsinki, February 2022
Katja Vilkama
Research Director
Urban Research and Statistics

Tiivistelmä

Helsinki Biennaalin vaikuttavuustutkimus 2021

Tutkimuksen tausta ja tavoitteet

Nykytaidetapahtuma Helsinki Biennaali järjestettiin ensimmäistä kertaa 12.6.–26.9.2021 Vallisaaressa, jossa vieraili kesän aikana 148 000 kävijää. Lisäksi biennaali tarjosi yleisölle taide-elämyksiä eri puolilla Helsinkiä.

Koska biennaali oli yksi Helsingin kaupunkistrategian 2017–2021 hankkeista, tapahtumasta tehtiin laaja vaikuttavuustutkimus. Tutkimuksen tavoitteena oli kerätä ensimmäisestä biennaalista kattavat lähtötasotiedot ja lisäksi tuottaa tietoa biennaalin vaikuttavuudesta.

Menetelmät

Helsinki Biennaalin vaikuttavuutta arvioitiin suhteessa biennaalille asetettuihin kolmeen päätavoitteeseen:

- Helsingin tunnettuuden kasvattaminen korkeatasoisena kuvataide- ja kulttuurikaupunkina
- Merellisen Helsingin ja merellisten palvelujen esiin nostaminen
- Ekologisesti kestävä ja vastuullisen tapahtuman järjestäminen

Helsinki Biennaalin vaikuttavuuden tutkimussuunnitelmaan sisällytettiin tapahtuman sosiokulttuuriset ja imago-vaikutukset sekä ympäristö- ja taloudelliset vaikutukset. Tutkimuksen ulkopuolelle rajattiin tapahtuman vaikutukset rakennuksiin (ns. vaikutukset kulttuuriympäristöön), rakentamiseen ja liikenteeseen sekä liikkumiseen.

Keskeisimpiä tutkimusaineistoja olivat Vallisaaressa toteutettu yleisökysely (1 539 vastaajaa), helsinkiläisille suunnattu kuntalaiskysely (1 185 vastaajaa) ja tapahtuman kävijälaskentadata. Tutkimuksen osana haastateltiin tapahtuman taiteilijoita ja yhteistyökumppaneita ja Helsingin kuvataidekentän asiantuntijoita. Lisäksi toteutettiin yritys-kysely biennaaliin läheisesti liittyville merellisille yrittäjille. Biennaalin ympäristöohjelmaan liittyneiden ympäristövaikutusten aineisto kerättiin osana Ekokompassi-järjestelmän toteuttamista. Tutkimuskokonaisuuden tausta-aineistoina käytettiin myös muita matkailun tilastoaineistoja. Tutkimusaineisto kerättiin pääasiassa vuoden 2021 aikana.

Päätulokset

Tehdyn arvioinnin perusteella voidaan todeta, että tapahtuma vastasi sille asetettuihin tavoitteisiin ja vaikuttavuuden odotuksiin. Tapahtuma tarjosi taide-elämyksiä erityyppisille yleisölle ja vahvisti Helsingin mainetta kuvataide- ja kulttuurikaupunkina. Samaan aikaan tapahtumalla tuettiin Helsingin merellisen strategian tavoitteita. Helsinki Biennaali sitoutui lisäksi noudattamaan ympäristöohjelmansa kriteereitä ja toimimaan kestävällä ja vastuullisella tavalla tapahtuman järjestämisessä myös jatkossa.

Suurin osa kävijäkyselyyn vastanneista antoi tapahtuman kokonaisarvosanaksi hyvän tai erinomaisen ja suurin osa heistä koki mieleenpainuvia taide-elämyksiä vierailunsa aikana. Yleisö antoi tapahtumakokemuksestaan kritiikkiä mm. jonotuksesta lautoille, tapahtuman esteettömyydestä ja ravintolapalveluiden hinta-laatusuhteesta ja niiden pääasiallisesta keskittymisestä yhteen paikkaan.

Tutkimustulosten merkitys ja tuotokset

Helsinki Biennaalin vaikuttavuustutkimuksella tuettiin Helsingin kaupungin tavoitetta johtaa kaupunkia tiedolla. Vaikuttavuustutkimuksella luotiin biennaalille lähtötasotiedot ja arviointimalli tulevien tapahtumien analysointia varten. Tutkimuskokonaisuudesta voidaan ottaa osakokonaisuuksia malliksi erilaisten kulttuuripalveluiden tai tapahtumien arviointiin ja seurantaan.

Avainsanat: kulttuuritapahtuma, nykytaidetapahtuma, vaikuttavuustutkimus, biennaali

Sammanfattning

Konsekvensanalys av Helsingforsbiennalen 2021

Analysens bakgrund och mål

Evenemanget för nutidskonst, Helsingforsbiennalen ordnades för första gången 12.6–26.9.2021 på Skanslandet och hade 148 000 besökare under sommaren. Dessutom erbjöd biennalen konstupplevelser åt allmänheten på olika platser i Helsingfors.

Eftersom biennalen är ett av spetsprojekten i Helsingfors stadsstrategi 2017–2021, genomfördes en omfattande analys av evenemangets konsekvenser. Syftet med analysen var att samla in omfattande data om utgångsnivån för biennalen och utöver det producera information om evenemangets genomslagskraft.

Metod

Helsingforsbiennalens effekter bedömdes i relation till de tre huvudmål som ställdes upp för biennalen:

- Att göra Helsingfors mer känt som en bildkonst- och kulturstad av rang
- Att lyfta fram det havsnära Helsingfors och dess maritima tjänster
- Att ordna ett ekologiskt hållbart och ansvarsfullt evenemang

I planen för analys av Helsingforsbiennalens konsekvenser ingick evenemangets socio-kulturella och ekonomiska konsekvenser samt dess miljökonsekvenser och effekter på imagen. Analysen tar inte upp evenemangets konsekvenser för byggnader (dvs. på kulturmiljön), byggande och trafik samt rörligheten.

De mest centrala undersökningsmaterialet var enkäten till evenemangets besökare på Skanslandet (1 539 respondenter), kommuninvånarenkäten till helsingforsbor (1 185 respondenter) och analys av besökardata. Som en del av undersökningen intervjuades evenemangets konstnärer och samarbetspartner samt sakkunniga inom bildkonst i Helsingfors. Dessutom genomfördes en företagsenkät till maritima företagare med nära anknytning till biennalen. Materialet för miljökonsekvenser i samband med biennalens miljöprogram sammanställdes som en del av systemet Ekokompassen. Som bakgrundsmaterial för hela analysen tillämpades även annat statistikmaterial inom turism. Analysmaterialet samlades in huvudsakligen under 2021.

Huvudresultat

På basis av bedömningen som utfördes kan man konstatera att evenemanget svarade mot de mål och förväntningar för effektivitet som ställts upp. Evenemanget erbjöd konstupplevelser för olika slags publik och förstärkte Helsingfors rykte som bildkonst- och kulturstad. Samtidigt stödde evenemanget målsättningarna i Helsingfors maritima strategi. Helsingforsbiennalen åtog sig att också i framtiden följa kriterier i sitt miljöprogram och att organisera evenemanget på ett hållbart och ansvarsfullt sätt.

Största delen av enkätens respondenter gav evenemanget ett bra eller utmärkt betyg och majoriteten upplevde oförglömliga konstupplevelser under sitt besök. Bland annat köer till färjorna, evenemangets tillgänglighet och förhållandet mellan kvaliteten och priset på restaurangtjänsterna samt att restaurangerna huvudsakligen koncentrerats på ett ställe kritiserades.

Resultatens betydelse och produkter

Med undersökningen om Helsingforsbiennialens genomslagskraft stöddes Helsingfors stadsstrategiska målsättning att leda staden med data. Genom konsekvensanalysen skapades information om biennialens utgångsläge och en bedömningsmodell för analys av kommande evenemang. Delar av analysen kan tas som modeller för bedömning och uppföljning av olika kulturtjänster och evenemang.

Referensord: kulturevenemang, nutidskonstevenemang, konsekvensanalys, biennial

Summary

Impact study of the 2021 Helsinki Biennial

Background and purposes of the study

The first ever Helsinki Biennial, a contemporary art event, took place 12/6–26/9/2021 in Vallisaari island and it attracted 148,000 visitors during the summer. The Biennial also offered artistic experiences to the audience in different parts of Helsinki.

Since the Biennial was one of the projects in the Helsinki city strategy 2017–2021, it was also the subject of a comprehensive impact study. The purpose of the study was to collect comprehensive starting level data of the first Biennial and to produce information about the impact of the Biennial.

Methods

The impact of the Helsinki Biennial was evaluated in relation to the three main goals of the Biennial:

- To make Helsinki more widely recognised as a city of high-quality visual arts and culture
- To bring attention to maritime Helsinki and its maritime services
- To organise an ecologically sustainable and responsible event

The sociocultural and image-related impact as well as the environmental and economic impact of the Helsinki Biennial were included in the impact study plan. The impact of the event on buildings (the so-called impact on the cultural environment), construction, traffic and mobility were excluded from the study.

The most important research materials were a public survey conducted in Vallisaari (1,539 people responded), a survey to the residents of Helsinki (1,185 people responded) and the visitor count data of the event. Artists and collaboration partners of the event as well as experts in the Helsinki visual arts scene were interviewed as a part of the study. Moreover, a business survey was conducted among maritime entrepreneurs with close ties to the Biennial. The material on the environmental impact of the Biennial's environmental programme was collected as a part of the implementation of the EcoCompass system. Other statistical materials on travel were also used as background materials for the study. The research material was collected mainly during the year 2021.

Main results

Based on the evaluation, it can be concluded that the event met its objectives and the expectations regarding impact. The event offered artistic experiences to different types of visitors and strengthened the reputation of Helsinki as a city of visual arts and culture. At the same time, the event supported the objectives of the maritime strategy of Helsinki. Moreover, the Helsinki Biennial pledged itself to comply with the criteria in its environmental programme and to organise sustainable and responsible events in the future as well.

Most of those who responded to the visitor survey rated the event as good or excellent, and said that they had memorable artistic experiences during their visit. Some aspects of the event experience that received criticism from visitors were the queues to the ferry, accessibility issues, the quality/price ratio of the restaurant services and the concentration of the restaurants mainly to one place.

Significance and results of the findings

The impact study of the Helsinki Biennial supported the City of Helsinki's objective of knowledge-based management of the city. The impact study created starting level data for the Biennial and an assessment model for analysing future events. Parts of the study can be used as a model for the assessment and follow-up of various cultural services or events.

Keywords: cultural event, contemporary art event, impact study, Biennial

1 Helsinki Biennaali 2021

Helsingin kaupunki sitoutui kaupunkistrategiassaan 2017 kehittämään kuntalaisten virkistysmahdollisuuksia mm. avaamalla lisää lähisaaria yleiseen käyttöön. Tavoitteena oli hyödyntää entistä paremmin kaupungin merellisyyttä: parantaa palveluja ja kehittää saariston saavutettavuutta. Strategiassa myös mainittiin: ”*Helsinkiin luodaan kansainvälinen, julkisen taiteen biennale*”. Helsinki Biennaalin järjestäminen oli yksi osa kaupungin suunnitelmaa luoda Helsingistä monipuolisempi ja kansainvälisempi kulttuuri-, matkailu- ja tapahtumakaupunki.¹

Tulevan nykytaidetapahtuman ainutlaatuisuutta korosti useassa eri tilaisuudessa myös pormestari Jan Vapaavuori. Avatessaan Taideyliopiston Kuvataideakatemia maisterinäyttelyä vuonna 2018, hän painotti kuvataiteen merkitystä kaupungille: ”*Helsinki on hieno taidekaupunki. Meillä on huomattava määrä museoita, gallerioita ja taiteen tiloja, jotka kaikki ovat tärkeitä Helsingin vetovoimaisuuden elementtejä. [...] Lisäksi olemme valmistelemassa Biennaalia, joka yhdistää nykytaiteen ja Helsingin merellisen luonteen ennennäkemättömällä tavalla. Kaikki nämä ovat todistusaineistoa siitä, että taide kiinnostaa sekä Helsingissä että maailmalla.*”²

Tapahtumaa alettiin toden teolla valmistella HAM Helsingin taidemuseolle perustetulla projektiorganisaatiolla keväällä 2018. HAM vastasi biennaalin tuotannosta ja kuratoinnista, mutta biennaalista haluttiin tehdä koko kaupungin yhteinen hanke. Hankkeeseen sitoutettiin laajasti ihmisiä kaupungin eri toimialoilta ja tapahtumasta haluttiin tehdä kävijöille avoin ja maksuton.

Ensimmäiseksi tapahtumavuodeksi suunniteltiin kesää 2020. Kuitenkin keväällä 2020 lähes samaan aikaan, kun tapahtuman taiteilijat ehdittiin julkistaa, koronapandemia alkoi. Tilanne kriisiytyi hyvin nopeasti ja Helsingin kaupungilla ei ollut muuta vaihtoehtoa kuin siirtää biennaali vuodelle 2021.

Helsinki Biennaalia työstettiin kuitenkin eteenpäin kaikilta niiltä osin kuin se oli muutuneessa maailmantilanteessa mahdollista. Uudeksi tavoitteeksi asetettiin tapahtuman järjestäminen kesällä 2021. Kansainvälisen matkailun pysähtyttyä myös biennaali suuntasi markkinointiaan entistä kohdennetummin Helsingin lähialueen asukkaille ja kotimaan matkailijoille.

Kaikkien eri vaiheiden jälkeen Helsinki Biennaali järjestettiin ensimmäistä kertaa 12.6.–26.9.2021 Vallisaareissa. Tapahtuma esitteli 41 taiteilijaa tai taiteilijaryhmää sekä Suomesta että eri puolilta maailmaa. Helsinki Biennaalin aikana Vallisaareissa vieraili 148 000 kävijää.

Lisäksi biennaali tarjosi yleisölle taide-elämyksiä eri puolilla Helsinkiä. Teokset sijoituivat mantereella Senaatintorille, HAM Helsingin taidemuseoon, Vuosaareen, keskustakirjasto Oodiin sekä Töölönlahdelle. Biennaalin oheen syntyi myös *Helsinki Biennial Inspired* -kokonaisuus tapahtumineen ja näyttelyineen. Tämä tapahtumakokonaisuus esitteli biennaalista inspiroituneita kulttuuri- ja kuvataidetapahtumia, joita järjestivät esimerkiksi Helsingin kulttuurikeskukset, nuorisopalvelut, seniorikeskukset sekä yritykset ja taideorganisaatiot.

Helsinki Biennaali 2021:n pääkuraattorit Pirkko Siitari ja Taru Tappola antoivat biennaalille nimen ”*Sama meri*”. Sama meri toimi yhteenkytkeytymisen metaforana - maa-

1 Maailman toimivin kaupunki: Helsingin kaupunkistrategia 2017–2021. (https://www.hel.fi/static/kanslia/kaupunkistrategia/Maailman_toimivin_kaupunki_strategiaesite.pdf)

2 Jan Vapaavuori: Kuvan kevät – puhe taideyliopiston Kuvataideakatemia maisterinäyttelyn avajaisissa 4.5.2018. <https://vapaavuori.net/fi/2018/05/04/kuvan-kevat-puhe-taideyliopiston-kuvataideakatemia-maisterinayttelyn-avajaisissa/>

pallolla minkään toiminnan vaikutuksia ei voi irrottaa ympäristöstä. Meri liittyi olennaisesti myös biennaalin päätapahtumapaikkaan, Vallisaareen.

Ensimmäisen biennaalin pääyhteistyökumppanit olivat Vallisaaren maanomistaja Metsähallitus sekä Jane ja Aatos Erkon säätiö. Biennaalin toteutumista tukivat myös Jenny ja Antti Wihurin rahasto ja Svenska kulturfonden. Tapahtuman pääyrittäjäyhteistyökumppani oli Clear Channel. Muita yritys- ja yhteistyökumppaneita olivat Artek, Facebook Open Arts, Helen Oy, Korkeasaari ja Helsingin juhlaviikot. Helsinki Marketing puolestaan toimi tiiviissä yhteistyössä biennaaliorganisaation markkinoinnin kanssa. Saaren historiallisten rakennusten käyttöönoton asiantuntijatahoja olivat Museovirasto ja Metsähallitus.

2 Tapahtuman vaikuttavuustutkimus

Helsingin kaupunki haluaa organisaationa edistää tiedolla johtamista. Osaksi minkä tahansa palvelun tai toimintatavan kehittämistä pyritään keräämään luotettavaa tutkimustietoa. Käsillä oleva Helsinki Biennaalin vaikuttavuustutkimus on esimerkki tästä tiedolla johtamisen periaatteesta. Koska tapahtuma oli Helsingin kaupungille ja HAM Helsingin taidemuseolle tärkeä strateginen ponnistus, heti tapahtuman ensimmäisestä toteuttamiskerrasta päätettiin tehdä laaja vaikuttavuustutkimus. Tutkimuksen tavoitteena oli kerätä ensimmäisestä biennaalista kattavat lähtötasotiedot ja lisäksi tuottaa tietoa tapahtuman vaikuttavuudesta erilaisin tutkimusmenetelmin.

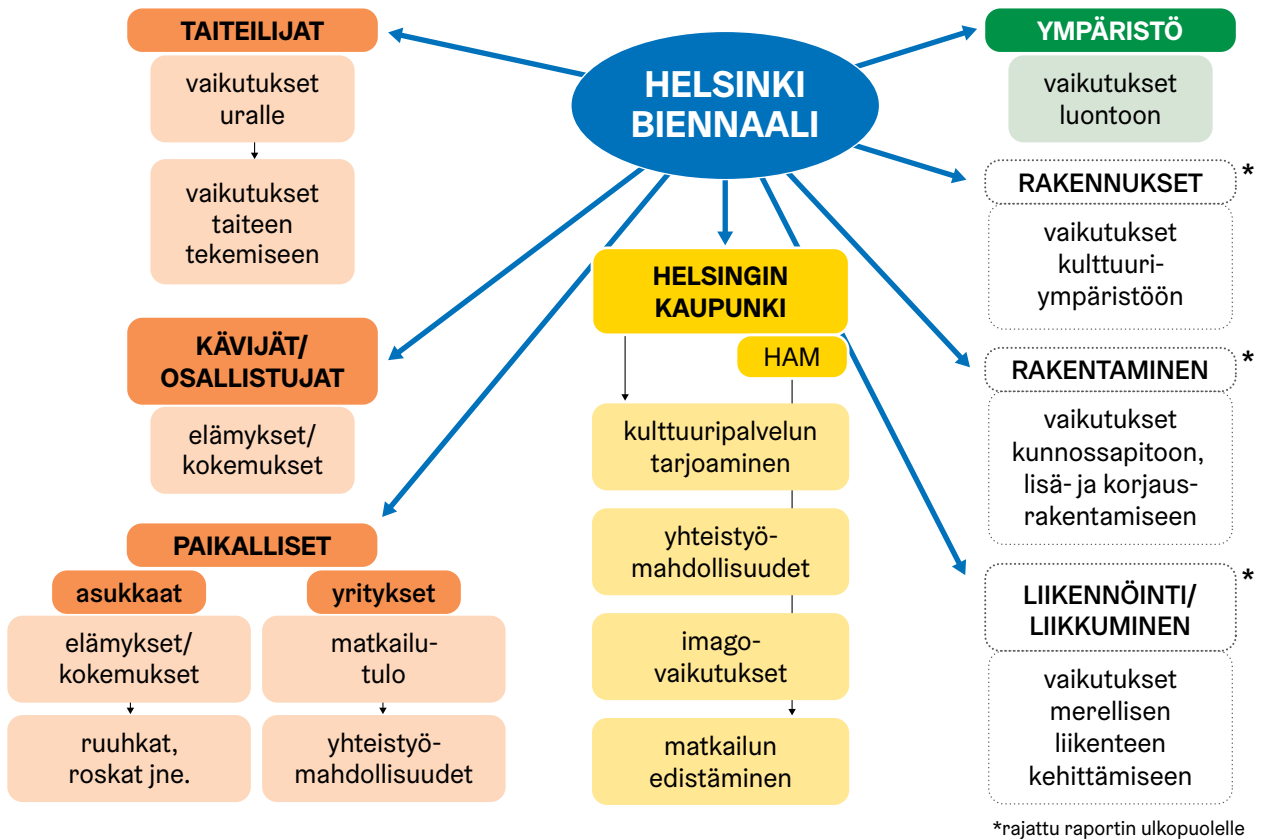
Tutkimusta valmistelemaan perustettiin laaja työryhmä, joka toimi vuosina 2019–2021. Tutkimustyötä koordinoitiin aluksi Helsingin kaupunginkanslian elinkeino-osastolta ja sen jälkeen strategiaosaston kaupunkitietoyksiköstä. Työryhmä toimi Helsinki Biennaalin ohjausryhmän alaisuudessa, jonka puheenjohtajana oli kulttuuri- ja vapaa-ajan toimialajohtaja Tommi Laitio. Tutkimukselliseen työryhmään kuuluivat:

2019	Henri Kähönen, elinkeinosuunnittelija, Kaupunginkanslia, elinkeino-osasto (pj 7.10.2019 asti)
2019–2021	Heidi Taskinen, erityissuunnittelija, Kaupunginkanslia, strategiaosasto (pj 7.10.2019 lähtien)
2019–2021	Pekka Mustonen, erikoistutkija, Kaupunginkanslia, strategiaosasto
2020–2021	Sara Kuusi, erityissuunnittelija, Kulttuurin ja vapaa-ajan toimiala
2018–2020	Hanna-Mari Peltomäki, projektipäällikkö, Helsinki Biennaali/Kulttuurin ja vapaa-ajan toimiala
2020–2021	Jonna Hurskainen, projektipäällikkö, Helsinki Biennaali/Kulttuurin ja vapaa-ajan toimiala
2019–2021	Minttu Perttula, projektipäällikkö, Kaupunginkanslia, elinkeino-osasto
2019–2020	Meri Louekari, arkkitehti, Kaupunkiympäristön toimiala
2019–2020	Mikko Jääskeläinen, erityisasiantuntija, Kaupunkiympäristön toimiala
2019–2020	Markku Granholm, liikenneinsinööri, Kaupunkiympäristön toimiala
2019–2020	Tapio Rossi, vesiliikennepäällikkö, Kulttuurin ja vapaa-ajan toimiala
2019–2021	Carina Wennström, erikoissuunnittelija, Metsähallitus/Luontopalvelut

Taidetapahtumalla, joka viedään saareen, on monenlaisia vaikutuksia eri sidosryhmiinsä ja ympäristöönsä (kuva 1). Lähestymistapoja Helsinki Biennaalin vaikuttavuustutkimukseen olisi siis ollut lukuisia ja tapahtuma tarjoaakin jatkotutkimukselle paljon vaihtoehtoja ja näkökulmia. Tästä tarkastelusta on rajattu pois tapahtuman vaikutukset rakennuksiin (sis. vaikutukset kulttuuriympäristöön), rakentamiseen ja liikenteeseen sekä liikkumiseen. Näitä HAM Helsingin Taidemuseo analysoi muilla aineistoilla kehitystyönsä osana. HAM vastaa myös erillisestä biennaalin tuotannollisesta raportoinnista.

Helsinki Biennaalin vaikuttavuuden tutkimussuunnitelmaan sisällytettiin kuitenkin monia eri näkökulmia, kuten sosiokulttuuriset ja imagovaikutukset sekä ympäristö- ja taloudelliset vaikutukset. Tutkimuksen tuloksia käsitellään seuraavissa luvuissa edellä mainituista lähtökohdista ja kerättyjen aineistojen pohjalta.

Kuva 1. Helsinki Biennaalin 2021 vaikutukset ihmisiin, toimijoihin ja saarelle



Keskeisimpiä aineistoja olivat Vallisaarella toteutettu kävijäkysely (KANTAR TNS, 1 539 vastaajaa), helsinkiläisille suunnattu kuntalaiskysely (Tutkimus- ja Analysointikeskus TAK, 1 185 vastaajaa) ja tapahtuman kävijälaskentadata (Metsähallitus, Suomen Saaristolukjetus, JT-line sekä Hypercell Industries). Lisäksi Helsingin kaupungin kulttuuri- ja vapaa-ajan toimialan kumppanuusyksikkö keräsi tutkimusaineistoa haastattelemalla taiteilijoita, kuvataiteen asiantuntijoita ja tapahtuman yhteistyökumppaneita. Kaupunginkanslian kaupunkitietoyksikkö toteutti yritys-kyselyn biennaaliin läheisesti liittyville merellisille yrittäjille. Taustatietoina tutkimuskokonaisuudessa käytettiin TAK:n tuottamaa rajahaastattelututkimusta sekä Kotimaan matkailututkimusta. Tapahtuman taloudellisten vaikutusten laskelman toteutti Kaupunkitutkimus TA. Ympäristövaikutusten aineisto kerättiin osana Ekokompassi-järjestelmän toteuttamista. HAM Helsingin taidemuseo on vastannut henkilöstöpalautteen ja viestinnän ja markkinoinnin aineistojen tarkemmasta analysoinnista (kuva 2).

Kuva 2. Helsinki Biennaalin 2021 vaikuttavuustutkimuksen aineistokokonaisuus



*Helsingin taidemuseo HAM vastaa aineistojen analysoinnista.

Lisäksi on hyvä huomioida, että Helsinki Biennaali ei kuratoinut *Inspired by Helsinki Biennial*-ohjelmaa tai osallistunut sen tuotantoon. Kyseisestä ohjelmakokonaisuudesta ei ole kerätty arviointimateriaalia vaikuttavuustutkimukseen, mutta HAMilla on käytössään tuotannollista tietoa, jota hyödynnetään seuraavaa biennaalia suunniteltaessa.

Tapahtuman vaikutuksista osa tulee mahdollisesti ilmenemään vasta pidemmällä aikavälillä (esim. biennaalin vaikutukset osallistuneiden taiteilijoiden urapolkuihin). Näihin vaikutuksiin voidaan tuottaa tietoa mahdollisilla tulevien vuosien lisätutkimuksilla.

Vaikuttavuusarvioinnin ytimessä on tapahtuman onnistuminen sille asetettujen tavoitteiden saavuttamisessa. Biennaalille asetettiin kolme päätavoitetta:

1. Helsingin tunnettuuden kasvattaminen korkeatasoisena kuvataide- ja kulttuurikaupunkina
2. Merellisen Helsingin ja merellisten palvelujen esiin nostaminen
3. Ekologisesti kestävä ja vastuullisen tapahtuman järjestäminen

Muita tapahtumalle asetettuja tavoitteita olivat:

4. Unohtumattoman taidekokemuksen tarjoaminen kävijöille
5. Suomalaisten taiteilijoiden ja taiteen esiin nostaminen kansainvälisesti
6. Kuvataiteilijoiden toimintaedellytysten vahvistaminen
7. HAM Helsingin taidemuseon kumppanuuksien luominen ja vahvistaminen
8. Digitaalisuuden hyödyntäminen HAM Helsingin taidemuseon toiminnassa
9. HAM Helsingin taidemuseon ja muun kaupunkiorganisaation yhteistyö taidekasvatuksessa ja yleisötyössä

Tässä raportissa keskitytään kuuden ensimmäisen tavoitteen toteutumisen arviointiin. HAM Helsingin taidemuseo vastaa kolmen viimeisen tavoitteen toteutumisen seuraamisesta.

Tutkimusraportti jakaantuu kuuteen pääluokkaan. Seuraavassa eli kolmannessa luvussa esitellään Helsinki Biennaalin sosiokulttuurisia ja imago vaikutuksia. Luvussa neljä käydään läpi tapahtuman ympäristövaikutuksia tapahtuman ympäristöohjelman näkökulmasta. Luvussa viisi kerrotaan biennaalin vaikutuksista matkailulliseen vetovoimaan ja Helsingin merellisyyteen. Luvussa kuusi kootaan yhteen tutkimuksen johtopäätöksiä. Vaikka tutkimusraportissa ei käsitellä laajemmin tapahtumatuotantoa, jokaisen teemallisen alaluvun loppuun on kuitenkin kerätty tutkimusaineistosta nousseita kehitysideoita, joita Helsinki Biennaali voi hyödyntää tapahtuman jatkokehityksen osana.

3 Biennaalin sosiokulttuurisista ja imagovaikutuksista

Sara Kuusi, erityissuunnittelija, Kulttuuri- ja vapaa-ajan toimiala, Helsingin kaupunki

Tässä luvussa keskitytään arvioimaan Helsinki Biennaalin sosiokulttuurisia vaikutuksia, joilla tarkoitetaan tässä yhteydessä muita kuin tapahtuman taloudellisia vaikutuksia. Sosiokulttuurinen näkökulma huomioi tapahtuman vaikutukset laajemmin sen alueeseen ja asukkaisiin (mukaan lukien taiteilijat ja kävijät). Sosiokulttuuristen vaikutusten lisäksi luvussa käsitellään tapahtuman vaikutuksia Helsingin kaupungin imagoon kuvataidekaupunkina.

Tapahtumat tunnetusti rikastuttavat alueensa sosiaalista ja kulttuurista elämää, lisäävät yhdessäoloa, hyvinvointia ja viihtyvyyttä. Taidetapahtuman sosiokulttuuriset vaikutukset voivatkin kohdistua yksilötasolle (taiteilija, kävijä, kokija), yhteisön tasolle tai yhteiskunnan tasolle. Nämä vaikutukset voivat kohdistua myös monelle tasolle samanaikaisesti tai olla osittain päällekkäisiä ja toisiaan tukevia. Sosiokulttuuristen vaikutusten suhteen on otettava huomioon myös aikaperspektiivi, koska osa vaikutuksista on välittömiä, osa puolestaan voi ilmetä pidemmällä aikavälillä.

Helsinki Biennaalin yhteydessä taidetapahtuman sosiokulttuurisia vaikutuksia lähestytään tapahtumaan osallistuneiden taiteilijoiden, yhteistyökumppaneiden, kuvataiteen asiantuntijoiden ja yleisön näkökulmasta. Vaikuttavuuden arviointi pohjautuu laadullisiin kyselyihin ja haastatteluihin, jotka toteutettiin kesällä ja syksyllä 2021. Työssä on hyödynnetty myös HAM Helsingin taidemuseon yleisötyön ja mediaseurannan raportteja (ks. liite 1).

Kuten aiemmin on todettu, Helsinki Biennaalin ensimmäisenä järjestämisvuotena 2021 vaikuttavuuden arvioinnissa lähtötasotietojen kerääminen oli yksi tärkeä tutkimuksen tavoite. Tästä syystä sosiokulttuurisista vaikutuksista puhuttaessa kerrotaan tapahtumavaikutusten lisäksi myös biennaalille etukäteen asetettujen taide- ja kulttuuritavoitteiden toteutumisesta sekä sivutaan lyhyesti tapahtumatuotantoa.

Tässä osiossa keskitytään erityisesti seuraaviin tapahtumalle asetettuihin tavoitteisiin ja niihin liittyviin vaikutuksiin (kaikki tavoitteet, ks. luku 2):

- Unohtumattoman taidekokemuksen tarjoaminen kävijöille
- Helsingin tunnettuuden lisääminen korkeatasoisena kuvataide- ja kulttuurikaupunkina
- Suomalaisten taiteilijoiden ja taiteen esiin nostaminen kansainvälisesti
- Kuvataiteilijoiden toimintaedellytysten vahvistaminen

3.1 Taiteilijoiden kokemuksia tuotannosta

Biennaalin viralliseen tapahtumakokonaisuuteen osallistui 41 taiteilijaa tai taiteilijaryhmää sekä Suomesta että eri puolilta maailmaa. Taiteilijoiden näkemyksiä tapahtumasta kartoitettiin kyselyllä ja haastatteluilla, joihin osallistui yhteensä 15 kotimaista ja kansainvälistä taiteilijaa. Heitä pyydettiin arvioimaan tapahtuman vaikutuksia heidän työskentelynsä, tulevaisuuden uranäkymiin sekä kansainvälistymismahdollisuuksiin. He arvioivat myös tapahtuman tavoitteiden toteutumista.

Taiteilijat antoivat samalla palautetta Helsinki Biennaalin tuotantoprosessista ja Valisaaresta näyttelypaikkana. Vaikka HAM vastaa tapahtuman tarkemmasta tuotannollisesta raportoinnista, alla esitetään kuitenkin joitakin näkemyksiä taiteilijoiden koke-

muksista. Heidän kokemuksensa tapahtumasta vaikuttavat siihen, miten he puhuvat biennaalista ja Helsingistä omissa verkostoissaan tapahtuman jälkeen. Tällä toiminnalla on jatkossa vaikutuksia biennaalin kansalliseen ja kansainväliseen taiteilijayhteistyöhön.

Taiteilijapalautteen mukaan yhteistyö HAMin biennaalitiimin kanssa sujui erittäin hyvin. Etukäteisvalmistelut, kuten rakennusvaihe, kuratointi ja sopimusprosessit, saivat eniten kiitosta. Kuratointiprosessi koettiin keskustelevalaksi ja dialogi oli heidän mukaansa mielekästä. Taiteilijat olivat myös tyytyväisiä heille maksettuun korvaukseen ja he kokivat, että heidän työtään todella arvostettiin. Käytännönjärjestelyt sujuivat taiteilijapalautteen mukaan joustavasti innostavassa ja positiivisessa hengessä.

”Collaborating with the Helsinki Biennial was one of the most productive and efficient experiences we have ever had. The Helsinki Biennial team were extremely co-operative and open to ideas, they were professional and rigorous. It was a joy to work with the curators and all the production teams. Having worked with nearly 50 organizations internationally in a dozen countries, this was one of the high-points of our artistic career.” (taiteilija 1)

Väliaikaisen julkisen tilataiteen toteuttaminen ulkona oli kuitenkin monellakin tapaa haasteellista ja osa taiteilijoista koki, että teosten kunnontarkkailun, huollon ja ylläpidon suhteen olisi ollut toivomisen varaa. Haastatteluun osallistuneen taiteilijan mukaan *”ulkotilassa oleva näyttely on valmis vasta kun se puretaan”* (taiteilija 2). Teosten ylläpitoon ja huoltoon toivottiinkin ammattimaisempaa otetta ja asennetta.

Kuva 3. Jaakko Niemelä: Laituri 6, 2021.



3.2 Tapahtuman vaikutus taiteilijoiden työskentelyyn ja heidän saamaansa näkyvyyteen

Helsinki Biennaalin taitelijahaastattelujen ja kyselyaineiston perusteella taiteilijat olivat tyytyväisiä saamaansa näkyvyyteen. Tapahtumasta kerättyjen viestinnän tilastojen mukaan kansainvälisiä mediaosumia oli yli 200 ja kotimaisia lähes 500.

Samalla on todettava, että kansainvälinen näkyvyys ja verkostoituminen kärsivät selvästi koronapandemian takia. Yhteisiä tapaamisia ja kansainvälisiä taiteilija- ja mediavierailuja jouduttiin rajoittamaan. Haastateltujen taiteilijoiden mukaan tapahtuma vaikutti tästä huolimatta merkittävästi heidän taiteelliseen työskentelyynsä ja näkyvyyteensä. Medianäkyvyys ei kuitenkaan lopulta noussut taiteilijoiden mukaan ensisijaiseksi tavoitteeksi, vaan heille tärkeintä oli yleisön positiivinen palaute ja taideteosten välittämät sanomat ja kokemukset yleisölle.

Vaikka koronaa edeltäviin kansainvälisyyden tavoitteisiin ei päästy, paikallisuus nousi puolestaan teemana myönteisesti esiin. Saaren ainutlaatuinen luonto teki palautteen perusteella valtavan vaikutuksen niin kävijöihin kuin taiteilijoihinkin, joiden mukaan luonto oli heille inspiraation lähde. Kansainväliset taiteilijat myös korostivat, että vaikka he eivät etukäteen tunteneet Helsinkiä, niin kutsu juuri Helsingin biennaaliin tuntui merkitykselliseltä ja kiinnostavalta. Kuten yksi haastatelluista kansainvälisistä taiteilijoista totesi: ”*Helsinki is positively unknown*”. (taiteilija 3)

3.3 Taiteen tekemisen yhteiskunnallinen merkitys

Taiteilijat kokivat, että Helsinki Biennaalin ympäristöteema oli erittäin ajankohtainen ja merkityksellinen. Kaikki kyselyyn vastanneet taiteilijat kokivat, että myös tulevaisuudessa olisi tärkeä huomioida ympäristö ja ekologinen kestävyys taidetapahtumien tuottamisen yhteydessä.

Taiteilijat kokivat kuitenkin ongelmallisena sen, että taiteelliset tuotannot ovat lähtökohtaisesti epäekologisia (taiteilijoita ja rahteja lennätetään ympäri maailman, teosten rakentaminen kuormittaa ympäristöä), mutta samalla taidetapahtumiin osallistuminen koettiin ensiarvoisen tärkeäksi. Taiteilijoiden mielestä onkin arvokasta, että myös taidepiireissä kokoonnutaan yhteen pohtimaan ekologisuuteen liittyviä asioita. Heidän mukaansa taidetapahtuman yhteiskunnallinen merkitys on plussaa, vaikka tapahtuman järjestäminen itsessään on aina epäekologista.

Helsinki Biennaalin ympäristövaikutuksia esitellään tarkemmin raportin luvussa neljä, mutta tässä yhteydessä voidaan todeta, että osa biennaalin 2021 teoksista palautettiin taiteilijoille ja yli jäänyt materiaali kierrätettiin tai laitettiin uusiokäyttöön. Kolme teosta jäi osaksi HAM Helsingin taidemuseon julkisen taiteen kokoelmaa, mikä voidaan nähdä osana tapahtuman kulttuurista vaikuttavuutta. Alicja Kwaden teokset *Big Be-Hide* ja *Pars pro Toto* (kuva 5) sijoitetaan biennaalin jälkeen pysyvästi Helsingin Kalasatamaan. Laura Könösen teos *Ei taivasta rajana* (kuva 4) sijoitetaan puolestaan Jätkäsaaren Hyväntoivonpuistoon. Lisäksi joitakin teoksia tullaan esittämään biennaalin jälkeen vielä uudelleen HAM Helsingin taidemuseossa.



Kuva 4. Laura Könönen: *Ei taivasta rajana*, 2021.

3.4 Tapahtuman vaikutuksesta Helsingin kuvataidekentälle

Vaikuttavuustutkimuksen aineistoa kerättiin myös kuvataiteen asiantuntijakentältä haastatteleamalla muutamia keskeisiä alan toimijoita (mm. helsinkiläisiä nykytaiteen asiantuntijoita ja edustajia residenssiorganisaatioista ja gallerioista). Heiltä kysyttiin tapahtuman vaikutuksista taiteilijoiden kansainvälistymiseen ja verkostoitumiseen sekä biennaalin vaikutuksista kuvataidekentälle.

Haastateltujen asiantuntijoiden mukaan Helsinki Biennaali onnistui hyvin ja se vastasi ennako-odotuksiin. Kuvataidekentällä oli jo pidempään kaivattu isompaa kansainvälistä tapahtumaa Helsinkiin ja sille nähtiin selkeä tarve. Arvioiden mukaan tapahtuma vahvistaa kuvataiteen asemaa sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Biennaalin myönteiset vaikutukset tulevat asiantuntijoiden mukaan heijastumaan laajemmin ja pidemmällä aikavälillä koko suomalaiselle kuvataidekentälle. Asiantuntijat kokivat, että taiteilijoiden tyytyväisyys on myös merkittävä tekijä kansainvälisen vaikuttavuuden kannalta, kun positiivinen viesti leviää heidän kauttaan kansainvälisessä taideyhteisössä.

Haastateltujen asiantuntijoiden mukaan Helsinki Biennaali toteutettiin ammattitaitoisesti ja korkeatasoisesti. Sen sijaan tapahtumaan liittyvä tiedotus sai osakseen kritiikkiä ja sisäinen viestintä kuvataiteen ammattilaiskentän suuntaan koettiin vähäiseksi. Kuvataidetoimijat olisivat myös toivoneet tiiviimpää yhteistyötä biennaalin ammatti-

laisohjelman osalta. Asiantuntijoiden mukaan tapahtuman potentiaali jäi monelta osin tällä kertaa hyödyntämättä. Biennaali oli kuitenkin kuvataidetoimijoiden mielestä merkittävä avaus suomalaisen kuvataiteen kansainvälistymiselle ja he toivovatkin, että kuvataidealan ammattilaiset voisivat olla tiiviimmin mukana vahvistamassa tätä yhteistä tavoitetta tulevien biennaalitapahtumien aikana.

Kuvataidekentän asiantuntijat pitivät tapahtuman maksuttomuutta ensisijaisen tärkeänä suuren yleisön tavoittamisen näkökulmasta. Biennaali tarjosi heidän näkemyksiensä mukaan monelle matalan kynnyksen mahdollisuuden kokea taidetta ja uusia elämyksiä. Asiantuntijat arvioivat, että biennaalitapahtuma lisäsi suuren yleisön kiinnostusta kuvataiteita kohtaan ja tämä voi vaikuttaa osaltaan kuvataiteen katsojamäärien kasvuun pidemmällä aikavälillä.

Helsingin kaupungin roolia tapahtuman mahdollistajana kiiteltiin. Kaupunki teki asiantuntija-arvioiden mukaan merkittävän palveluksen koko kuvataidekentän kehitykselle. Asiantuntijoiden mukaan Helsingin imago kiinnostavana kansainvälisenä kuvataidekaupunkina vahvistui tapahtuman ansiosta.

3.5 Tapahtuman yleisötyön vaikutuksista

Helsinki Biennaalin tavoitteena oli panostaa mm. saavutettavuuteen ja olla kaikille avoin taidetapahtuma. Tapahtuman maksuttomuus tuki tätä tavoitetta, mutta lisäksi biennaali toi taidetta mantereelle ja saavutettavaksi myös niille, joille kulkeminen saareen olisi voinut olla haasteellista. Biennaalin yhtenä, isona kokonaisuutena olikin yleisötyö, jonka vaikutuksia käsitellään tarkemmin tässä kappaleessa. Yleisötyöllä tarkoitetaan tässä yhteydessä taideorganisaatioon liittyvää toimintaa, jolla pyritään lisäämään taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta.

Yleisötyön kokonaisuuden arviointi perustuu yleisötyön asiantuntijoiden, taidekasvattajien, osallistuneiden taiteilijoiden sekä kaupunkiorganisaation edustajien haastatteluihin. Arviointimateriaalina on myös käytetty HAMin Yleisöt ja yhteisöt -tiimin koostamaa, erillistä raporttia toteutetusta yleisötyökokonaisuudesta (ks. liite 1).

Haastattelujen ja osallistujapalautteen perusteella Helsinki Biennaalin yleisötyön kokonaisuus onnistui erittäin hyvin. Biennaalin myötä HAM Helsingin taidemuseo sai uusia työkaluja, ideoita ja osaamista säännölliseen yleisötyöhön. Helsingin kaupungin toimialojen välinen yhteistyö oli yleisötyön osalta palautteen mukaan hedelmällistä. Yhteistyötä tehtiin kasvatuksen ja koulutuksen toimialan, sosiaali- ja terveystoimialan sekä kulttuuri- ja vapaa-aikatoimialan eri palvelukokonaisuuksien kanssa. Tapahtumayhteistyöllä rakennettiin dialogia kaupungin eri yksiköiden ja palveluiden välille.

Vallisaari asetti uudenlaisia haasteita yleisötyön tekemiselle. Vanhojen rakennusten sisätilat ja lukuisat videoteokset aiheuttivat vaikeuksia yleisötyön suunnitteluun. Mutta arvioiden perusteella, se mitä menetettiin saavutettavuudessa, saatiin takaisin elämyksinä ja kokemuksina. Saaren luonto ja ainutlaatuinen ympäristö tarjosivat viitekehysten, jossa taiteen ja luonnon vuoropuhelu oli kiinnostavaa yleisötyön tekemisen kannalta.

Biennaalin siirtyminen vuodelle eteenpäin antoi merkittävästi lisää aikaa syvemmän yleisö- ja yhteistyön suunnittelulle. Toisaalta pandemian vuoksi jouduttiin perumaan monia jo suunniteltuja kokonaisuuksia ja koronatilanne asetti rajoituksia yhteisöllisiin ohjelmasisältöihin.



Kuva 5. Alicja Kwade: Pars pro Toto, 2018.

Arvioiden mukaan yleisötyöllä vahvistettiin siihen osallistuneiden yhdenvertaisuutta ja hyvinvointia vauvaiästä vanhuuteen. Jokaisen lapsen oikeutta ja mahdollisuutta osallistua kulttuurivierailuihin ja taidekokemuksiin – perhetaustasta riippumatta – tuettiin tiiviillä kouluyhteistyöllä. Taidemuseon yleisöyöntekijöiden mukaan yhteistyö koulujen kanssa on usein vaikuttavinta, kun siinä pyritään laajempien ryhmien (esim. kokonainen ikäluokka) tavoittamiseen. Helsingin kaupunki kutsuikin kaikki viidesluokkalaiset, yli 5 000 oppilasta, vierailulle biennaaliin. Alueelliset kesäleirit ja minibiennaali-tapahtuma leikkipuistoissa tukivat myös osaltaan tapahtuman yhdenvertaisuutta ja biennaalin saavutettavuutta.

Yleisötyön kokonaisuudesta voidaan nostaa esille esimerkiksi *Saarella*-konsepti sekä Margaret ja Christine Wertheimin *Crochet Coral Reef* (virkattu koralliriutta) -teokseen liittyvä yhteisöllinen osuus (ks. sivu 25). Näiden kokonaisuuksien onnistumisen takana oli yleisöyhteistyötä tehneiden asiantuntijoiden mukaan tiivis Helsingin kaupungin toimialayhteistyö, yhteiskehittäminen ja erilaiset osallistumisen mahdollisuudet.

Tapahtuman sosiokulttuurisista vaikutuksista puhuttaessa on syytä myös mainita biennaalin monipuolinen tapahtumakokonaisuus. Siihen kuului Vallisaarella esillä olleisiin teoksiin liittyviä yhteisöllisiä tapahtumia, taiteilijoiden itse ja yhteistyökumppaneiden järjestämiä tapahtumia sekä *Inspired by Helsinki Biennial* -ohjelmakokonaisuus. Tämä piti sisällään biennaalin teemoista kumpuavaa, erilaisten kumppaneiden tuottamaa ohjelmaa, joka tapahtui ympäri Helsinkiä kesän ja alkusyksyn aikana. Biennaali ei kuratoinut *Inspired by Helsinki Biennial* -ohjelmaa tai osallistunut sen tuotantoon. Näitä tapahtumia järjestivät mm. Helsingin kaupungin kulttuuritalot ja tapahtumien kävijämäärä oli kymmeniä tuhansia ihmisiä. Tapahtumakokonaisuudesta ei kerätty arviointimateriaalia vaikuttavuustutkimukseen, joten tästä syystä sitä ei käsitellä tarkemmin tämän raportin osana.

Esimerkkejä yleisöyhteistyöstä

Saarella-konsepti

Saarella-konsepti sisälsi taidepajoja, joita toteutettiin seniorikeskuksissa ja ikään-tyneiden parissa. Konsepti oli joustava ja sen toteutustapoja voitiin muuttaa toteutuspaikan mukaan. Erään palvelukeskuksen kulttuuriohjaaja kuvaakin yleisötyön merkityksellisyyttä seuraavasti:

”[...] seniorikeskuksella toteutin arviointi- ja kuntoutusosastolla kolmen kerran työpajat ja varsinaisen työskentelyjakson jälkeen pidimme vielä ”näytelynavajaiset”, joissa katsottiin myös lyhytelokuva biennaalista. Jokaisella tapaamiskerran aloitimme meren äänen kuuntelulla ja pienellä orientatiolla aiheeseen, kuuntelimme myös meriaiheista musiikkia. Valmiiden materiaalien lisäksi käytimme myös talosta löytynyttä muoviroskaa ja näin saimme tällaisen ympäristöteeman siihen vielä lisäksi. Kaikissa muissa ryhmäkodeissa toteutin yhden kerran maalausajat, joissa kaikkiaan noin 40 osallistujaa. Tein saarella työpajan osallistujille pienen koosteen muistoksi työskentelystä ja meillä taidetyöskentelyn ohessa asukkaiden kanssa syntyi ”runottamalla” myös runoteksti. Kaiken kaikkiaan biennaali ja merellinen Helsinki oli meillä koko kesän kestävä teemakokonaisuus, johon kuului niin meriaiheiset yhteislaulut, merelliset lukupiirit, meriteemainen aistihuone, jossa teimme asukkaiden kanssa runotekstejä, joista on nyt sitten meillä näyttely esillä, kala/mustekalavirkkausta korallien lisäksi, Laajasalon valokuvaajien Merellinen Helsinki näyttely etc. Eli sekä Biennaali että Saarella-materiaalit antoivat inspiraatiota monella tavalla toimintaan ja pitkän ajan aikana.” (palvelukeskuksen kulttuuriohjaaja)

Margaret ja Christine Wertheimin Crochet Coral Reef

Yleisötyön rooli Margaret ja Christine Wertheimin biennaalitaideoksen toteutumisen kannalta oli merkittävä, sillä teoksen jokainen osa on virkattu yhteisöllisesti, mutta taiteilijoiden ohjeiden mukaan. Virkkaamisessa oli mukana noin 3 000 helsinkiläistä tai muualta pääkaupunkiseudulta osallistunutta henkilöä. Eri työpajoissa yhdessä virkatut osat liitettiin osaksi Vallisaarena esillä ollutta Wertheimien taideosta.

Teokseen kuuluvia ”satelliittiriuttoja” on virkattu yhteisöllisesti yli 40 maassa ja kaupungissa ympäri maailmaa noin 10 000 ihmisen voimin. Helsingin toteutus oli taiteilijoiden mukaan toistaiseksi laajin osallistujamäärän näkökulmasta ja poikkeuksellinen myös kaupunkiyhteisen toteutustavan vuoksi.

Kaupunkiyhteistyön ja yleisön osallistamisen näkökulmasta yhteisötaideos mahdollisti hyvin erilaisten ihmisten osallistumisen biennaaliin. Ihmisten yhteydenottoaktiivisuus ja spontaani positiivisen palautteen määrä vahvistivat käsitystä siitä, että kyseinen yhteisötaideos oli sekä teoksena helsinkiläisiä kiinnostava, että projektina sellainen, johon haluttiin mukaan ja josta osallistujat saivat hyvinkin henkilökohtaisia osallisuuden, onnistumisen ja mukaan kuulumisen tunteita itselleen.

”On ollut ihania virkkaushetkiä, jakamista, naurua, keskittymistä ja yhdessä tekemisen iloa. Koralleja on jo jos minkälaisia ja useampi henkilö, joka ei ole koskaan aiemmin virkannut, on totaalisen hurautunut tähän. Mahtava projekti!” (palaute seniorikeskuksesta)



Kuva 6. Roihuvuoren seniorikeskuksen työpaja.



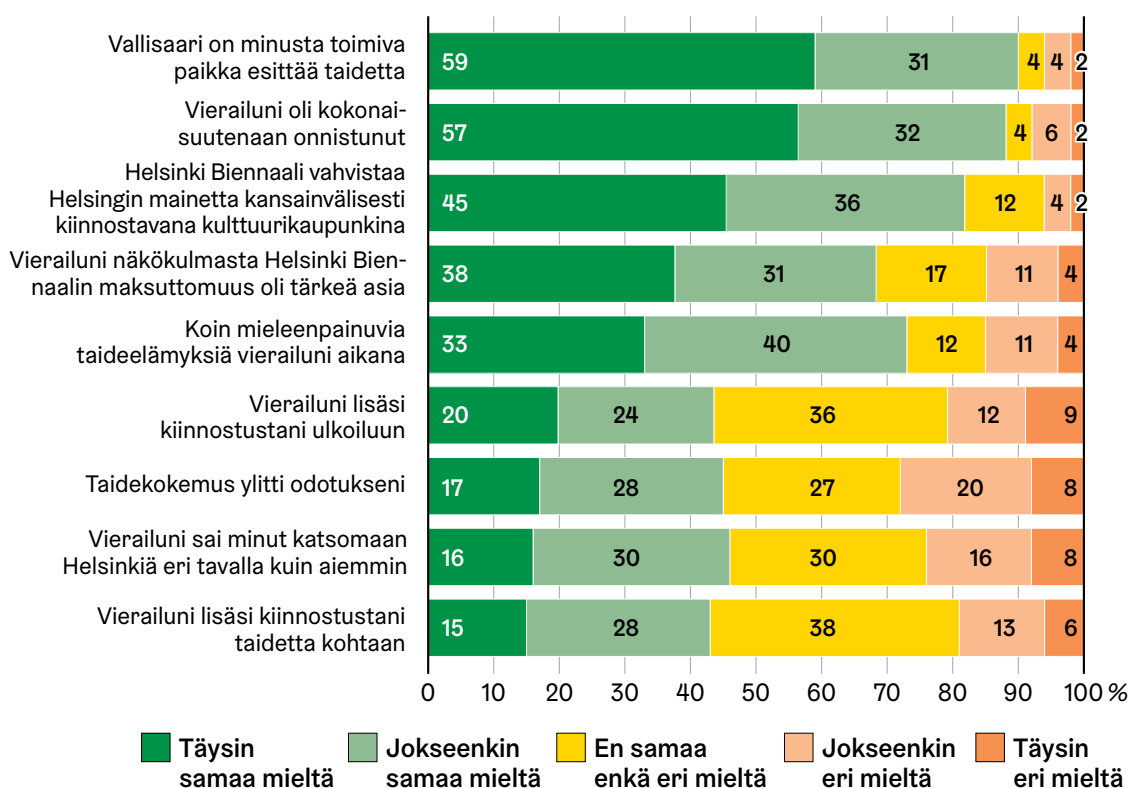
Kuva 7. Margaret & Christine Wertheim: Virkattu koralliriutta/Helsingin satelliittiriutta, 2021.

3.6 Yleisön kokemukset tapahtuman kulttuurivaikutuksista

Helsinki Biennaalin aikana Vallisaarella vieraili 148 000 kävijää. Kävijäkyselyyn poimittiin vastaajia koko tapahtuman ajan. Kesäkuussa näitä rekrytointipäiviä oli kuusi, heinäkuussa ja elokuussa 11 ja syyskuussa kuusi. Kyseessä ei ollut aito satunnaisotos, vaan kohdehenkilöille annettiin itse mahdollisuus täyttää kysely joko linkin tai QR-koodin kautta. Vastaajia rekrytoineiden henkilöiden palautteen perusteella vastaanotto oli lähes poikkeuksetta positiivista. Tämä heijastui myös aineiston kertymisessä. Lopulta kyselyyn vastasi yli 1 500 kävijää alkuperäisen tavoitteen ollessa noin 1 000. Hyvin perustellusti voidaan olettaa, että vastaajat edustavat vähintäänkin kohtuullisesti kävijäjoukkoa, joskin tämänkaltaisissa tutkimusasetelmissä ei voida tietenkään täysin tietää mahdollisista aineiston vinoumista.

Sekä kävijäkyselyyn (n=1 539) että helsinkiläisille suunnattuun kuntalaiskyselyyn (n=1 185) vastanneista selvä enemmistö antoi tapahtumalle hyvän kokonaisarvion ja vierailu Vallisaarella koettiin onnistuneena (kuvio 1). Noin 90 prosenttia kävijäkyselyn vastaajista koki, että vierailu oli kokonaisuutenaan onnistunut. Peräti 57 prosenttia oli täysin samaa mieltä väittämän kanssa. Yli kaksi kolmesta vastaajasta koki vierailun aikana mieleenpainuvia taide-elämyksiä, mitä osuutta voidaan pitää varsin suurena. Lähes puolet vastaajista koki, että taidekokemus ylitti etukäteen asetetut odotukset. Vastanneista 68 prosenttia lisäksi arvioi, että vierailun näkökulmasta tapahtuman maksuttomuus oli tärkeä asia (kuvio 2).

Kuvio 1. Kävijöiden kokemukset vierailusta Helsinki Biennaalissa

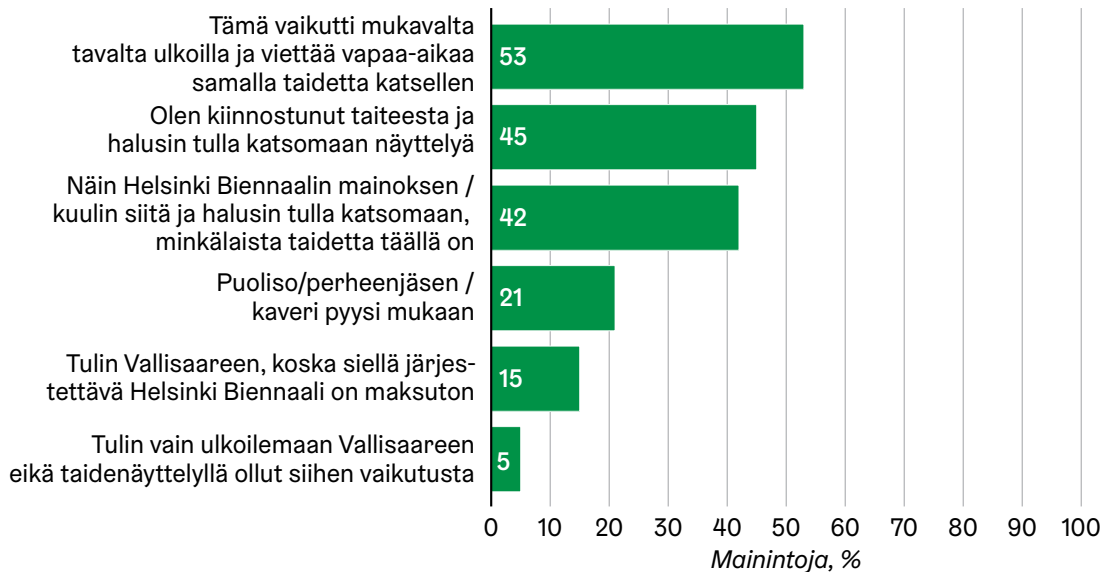


Lähde: Kävijäkysely, KANTAR TNS (n=1 455–1 470).

Lähes kaikki vastaajista (90 %) pitivät Vallisaarta toimivana paikkana esittää taidetta (kuvio 1). Helsinki Biennaali vaikutti selvästi vastanneiden päätökseen lähteä Vallisaareen. Vain hyvin pieni osa vastaajista koki, että tapahtumalla ei ollut vierailun toteu-

tumiseen vaikutusta. Vierailun yleisimpänä syynä oli jo etukäteen arvioitu yhdistelmä ulkoilua ja taidetta, mikä paikan päällä toteutui kävijöiden mukaan erinomaisesti. Vierailu lisäsi monien kiinnostusta ulkoiluun, mutta myös taidetta kohtaan. Kävijäkyselyyn vastanneista huomattavan suuri osuus vastaajista, neljä viidestä, oli myös sitä mieltä, että biennaali vahvistaa Helsingin mainetta kansainvälisesti kiinnostavana kulttuuri-kaupunkina (kuvio 1).

Kuvio 2. Helsinki Biennaalissa vierailun motiivit



Lähde: Kävijäkysely, KANTAR TNS (n=1 539). Vastaajat saivat valita 1–3 vaihtoehtoa. Kuviossa esitetään eri vaihtoehtojen valinneet suhteessa kaikkiin vastaajiin.

Molempien kyselyjen kävijäkokemukset olivat myönteisiä, niin järjestelyjen kuin elämyksellisyyden osalta. Vapaamuotoisessa palautteessa korostuu kokemuksellisuus. Vallisaaren ainutlaatuinen miljöö sekä luonnon ja taiteen yhdistelmä sai osakseen runsaasti kehuja.

”Taideteosten vuorovaikutus ympäristön kanssa oli todella merkittävää – tällaista ei tavoiteta näyttelysaleissa ja -halleissa” (kävijäpalaute)

”Halusin tarjota lapselleni taidekokemuksen ja samalla viettää päivän ulkona” (kävijäpalaute)

”Vallisaari paikkana on jo aiemmin lumonnut minut, joten taiteen ja luonnon yhdistäminen on loistava asia” (kävijäpalaute)

”[...] Jos näyttely olisi ollut perinteisessä museossa (sisätiloissa) en todennäköisesti olisi tullut tapahtumaan” (kävijäpalaute)



Kuva 8. Kävijöitä rantautumassa Vallisaareen.

Kävijät antoivat tapahtumakokemuksestaan kritiikkiä mm. jonotuksesta lautoille ja teosten luokse sekä teosten huoltotöistä, joiden aikana teokset olivat kiinni. Lisäksi negatiivista palautetta annettiin ravintolapalveluiden hinta-laatusuhteesta ja niiden pääasiallisesta keskittymisestä yhteen paikkaan Torpedonlahdelle. Avoimessa kävijä-palautteessa tuli joitakin moitteita lisäksi tapahtuman esteettömyydestä. Seuraavalle biennaalille toivottiin pidempiä aukioloaikoja, lisää lounasmahdollisuuksia reitin varrelle, vähemmän sisätila- ja videoteoksia ja maksutonta, paperista karttaa.

”En käynyt sisäkohteissa ollenkaan jonoista johtuen. Toivottavasti jatkossa kaikki taideteokset olisivat helpommin ihasteltavissa ilman jonotuksia taivaan alla, kuten paikkavalintaan sopisi” (kävijäpalautte)

”Harmi, ettei välipaloja tai kahvia voinut ostaa reitillä. Myyntipisteet olivat kiinni. Jos olisimme saaneet vähän lisää tankkausta olisimme viipyneet pidempään.” (kävijäpalautte)

”Tapahtuma oli hyvin esteellinen vaunujen kanssa liikkuesssa, minkä takia moni teos jäi näkemättä. Toivoisin, että esteettömyyteen kiinnitettäisiin jatkossa enemmän huomiota.” (kävijäpalautte)

Helsinki Biennaalin sosiokulttuurisiin ja imagovaikutuksiin liittyvät kehittämisideat

Kuvataiteilijoiden toimintaedellytysten vahvistaminen

- Tavoite kuvataiteilijoiden toimintaedellytysten vahvistamisesta vaatii pidempiaikaista yhteistyötä laajemmin kuvataiteen kentällä. Suomalaiset taiteilijat saivat hienon mahdollisuuden kehittyä urallaan osallistumalla biennaaliin, mutta he tarvitsevat tapahtuman jälkeenkin tukea markkinoinnissa, viestinnässä ja verkostoitumisessa.
- Suomalaisen kuvataiteen kansainvälisen aseman vahvistaminen edellyttää yhteistyön tiivistämistä niin kansallisesti kuin kansainvälisesti (mm. biennaalitapahtumat, Frame, galleriat, muut museot, Suomen kulttuuri-instituutit yms.). Alan organisaatioiden yhteistyötä tulisi vahvistaa mm. biennaalin yhteydessä toteutettavien VIP-tapahtumien ja asiantuntijavierailujen järjestämisessä.

Tapahtumallisuuden kehittäminen

- Näyttelyn ylläpidon selkeämpi koordinointi ja resurssointi koko tapahtuman ajan sekä teoshuollon varmistaminen ovat selvästi tarpeen. Taiteilijoiden ja myös yleisön palautteen perusteella teosten huolto saattoi kestää pitkään ja teokset jouduttiin pitämään silloin kiinni.
- Oheistapahtumien kokonaisuutta tulisi fokusoida ja keskittyä määrän sijasta laatuun. Kokonaisuus oli monipuolinen, mutta samalla sekava ja yleisölle vaikeasti hahmotettava. Siihen kuului mm. Inspired by Biennial -tapahtumia, näyttelyn teoksiin liittyviä yhteisöllisiä tapahtumia, taiteilijoiden itse sekä yhteistyökumppaneiden järjestämiä tapahtumia sekä yleisötyön puitteissa järjestettäviä tapahtumia. Arvioiden mukaan kokonaisuus olisi kaivannut kuratointia sekä selkeämpää sisäistä ja ulkoista viestintää.
- Inspired by Biennial -kokonaisuuden kehittäminen ja laajemmin mantereella esillä olevien sisältöjen selkeämpi yhdistäminen biennaali-päätapahtumaan tulisi ottaa kehittämisen kohteeksi.
- Yhteistyön tiivistämistä Helsingin Tapahtumasäätiön kanssa kannattaa harkita, koska säätiössä on tapahtumatuotannon asiantuntemusta, josta voisi olla apua biennaalin tapahtumallisuuden suunnittelussa.

Yleisökokemuksen parantaminen

- Kokonaisvaltaisen asiakaskokemuksen eri palvelupolkujen varmistamiseen tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota. Positiivinen kävijäkokemus koostuu monesta tekijästä, saaren palveluiden ja lauttaliikenteen lisäksi se liittyy myös mm. viestintään.
- Yleisöpalautteessa toistuu toive saavutettavuuden parantamisesta – jotta taidekokemus olisi vielä onnistuneempi, kannattaa harkita mm. tapahtumalle pidempiä aukioloaikoja, asiakasystävällisempää teosviestintää (teosten selkeämpi ja monipuolisempi esittely saarella ja maksuton kartta kävijöille), palveluiden sijoittamista pitkin kävelyreittiä sekä parempaa valaistusta ja opastusta vaikeasti saavutettavissa oleviin sisätiloihin.
- Biennaalin teosten paikkasidonaisuutta tulisi korostaa ja ulkoteoksia tulisi jatkossa lisätä entisestään. Palautteen perusteella videoteoksia kannattanee valita vähemmän ja näin välttää myös pitkiksi muodostuneet jonotukset sisätiloihin.
- Vallisaaren kulttuurihistoriallista taustaa kannattaa avata enemmän, koska palautteen perusteella kävijöitä kiinnostaa luonnon lisäksi myös saaren ainutlaatuinen historia.

4 Biennaalin ympäristövaikutuksista

Kiira Kivisaari, Helsingin taidemuseo HAM/Helsinki Biennaali, Helsingin kaupunki

Tässä luvussa käsitellään Helsinki Biennaalin ympäristövaikutuksia tapahtuman ympäristöohjelman tulosten perusteella. Lisäksi osiossa kuvataan lyhyesti ympäristöohjelman käyttöönottoa tapahtuman ensimmäisenä vuotena.

Ympäristövaikutuksia ei voi välttää, sillä kaikesta toiminnasta aiheutuu jokin vaikutus ympäristöön. Tärkeää ympäristövaikutusten arvioinnissa on huomioida ja ennakoida mahdollisia negatiivisia vaikutuksia ja minimoida ne. Tämä on ollut myös Helsinki Biennaalin ympäristötyön peruslähtökohta.

Vallisaaren luonto asetti Helsinki Biennaalille tarkat reunaehdot, joiden mukaan tapahtuma toteutettiin. Ympäristövaikutuksilla tarkoitetaan tässä yhteydessä niitä vaikutuksia, jotka ovat muuttaneet Helsinki Biennaalin luonnonympäristöä Vallisaareessa joko negatiivisella tai positiivisella tavalla. Vastuullisuudella puolestaan tarkoitetaan kykyä ja halua reagoida negatiivisiin vaikutuksiin.

Kuten raportin johdannossa on kerrottu, tapahtuman vaikutuksia kulttuuriympäristöön, toisin sanoen vaikutuksia saaren rakennuksiin, merelliseen rakentamiseen ja meriliikenteeseen ei ole arvioitu laajemmin tässä yhteydessä. On kuitenkin syytä mainita, että jokainen teosidea ja -paikka arvioitiin yhteistyössä Metsähallituksen ja Museoviraston kanssa kulttuuriympäristön, historiallisten rakennusten säilymisen sekä luonnonympäristön näkökulmasta. Saaren arkeologisille kohteille ja rakennetulle kulttuuriympäristölle sekä rajatuille luonnonsuojelun näkökulmasta merkittävillä alueilla biennaalista mahdollisesti aiheutuvaa kulumaa on kartoitettu Metsähallituksen toimesta fotogrammetrisilla dokumentoinneilla. Tämä työ oli vielä kesken biennaalin vaikuttavuusraportin valmistumisen aikana.

Lisäksi tapahtumaa rakennettaessa tehtiin laaja-alaista yhteistyötä niin Helsingin kaupunkiorganisaatiossa sisäisesti kuin ulkoisten yhteistyökumppaneiden kanssa. Tässä työssä olivat mm. mukana merelliset yrittäjät sekä Helsingin kaupungin kaupunkiympäristön toimiala, elinkeino-osasto sekä kulttuurin ja vapaa-ajan toimialan merelliset palvelut. Tapahtuman sijoittuminen Vallisaareen voidaan myös nähdä osana Helsingin vesiliikennöinnin kehittämistä ja saarelle suunniteltua kunnallis- ja yhdyskuntateknii-kan rakentamista. Liikennöintiä varten saaristoon avattiin uusi, Hakaniemestä Kruunuvoorenrannan, Vasikkasaaren ja Lonnan kautta kulkeva reitti sekä Suomenlinnan ja Vallisaaren välillä kulkeva rengasreitti.

Suoraan Helsinki Biennaaliin liitoksissa olevaa yritystoimintaa operoi kesällä vain muutama toimija. Näiden merellisten yrittäjien näkemyksiä selvitettiin haastatteluin ja erillisellä kyselyllä. Kyselyyn saatiin vain vähän vastauksia. Näiden lisäksi järjestettiin erillinen keskustelutilaisuus, missä yrittäjät esittivät luottamuksellisesti omia näkemyksiään tapahtumasta. Nämä näkemykset olivat pääasiassa tuotannollisia ja esimerkiksi logistiikkaan liittyviä, joten HAM Helsingin taidemuseo käsittelee nämä tuotannollisen raportointinsa osana. Näillä näkemyksillä on vaikutusta seuraavien biennaalien suunnittelussa.



Kuva 9. Liikennöintiä Vallisaareen.

4.1 Helsinki Biennaalin ympäristöohjelma

Helsinki Biennaalille päätettiin tehdä oma ympäristöohjelma, sillä ekologisuus valikoitui yhdeksi tapahtuman strategiseksi tavoitteeksi. Tavoite juontaa juurensa Helsingin kaupungin merelliseen strategiaan, jossa todetaan, että: ”... merellisessä kehittämissuunnitelmassa otetaan huomioon kestävän matkailun periaatteet, hiilineutraalius ja Itämeren suojeleminen”.³ Koska biennaali päätettiin järjestää Vallisaareen, tapahtuma sitoutui edistämään yllä mainittuja strategisia tavoitteita. Helsingin kaupungin merellisen strategian projektipäällikkö Minttu Perttulan mukaan Helsinki Biennaali 2021 oli yksi kyseisen strategian merkittävimmistä toimenpiteistä.

Jo vuonna 2015 julkaistussa Vallisaaren ja Kuninkaansaaren yleissuunnitelmassa Vallisaaresta kaavailtiin kestävän matkailun retkikohdetta.⁴ Suurin osa Vallisaaresta on kuitenkin suljettua luonnonsuojelualuetta, minne retkeilijät eivät pääse liikkumaan. Tällä päätöksellä on haluttu turvata saaren ainutlaatuinen ympäristö. Saaren isot rakennushankkeet, kuten kahvilat ja muut palvelut, onkin keskitetty vain tarkasti rajatulle alueelle (noin 15 % saaren pinta-alasta).

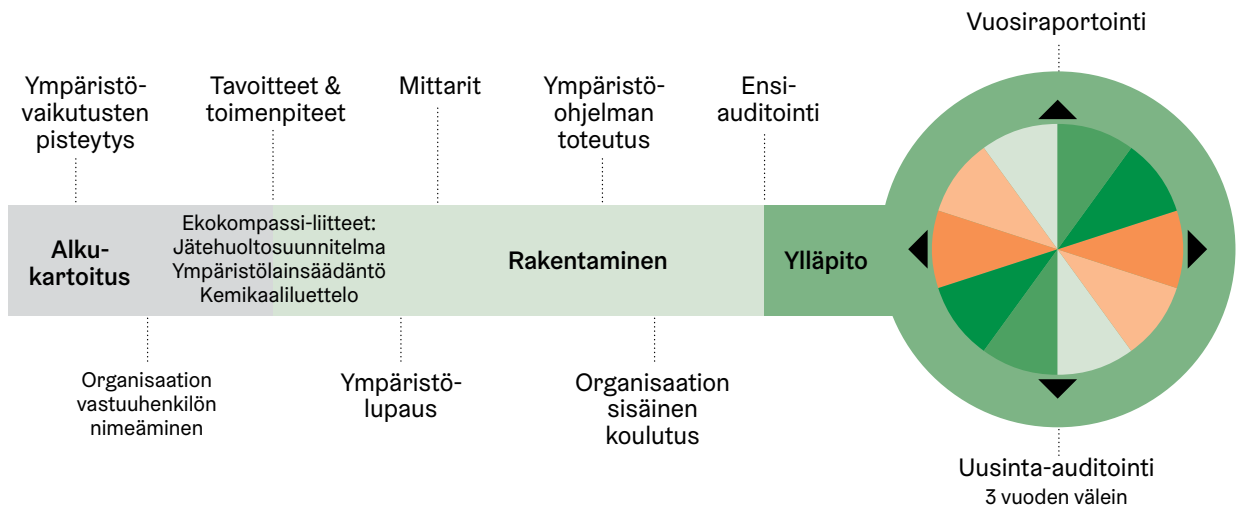
Helsinki Biennaalin ympäristöohjelmaa alettiin luoda Ekokompassi-ympäristöjärjestelmällä (kuva 10). Ekokompassi on Suomen Luonnonsuojeluliiton Kinos Oy:n kehittämä ja hallinnoima järjestelmä, joka pohjautuu kansainvälisiin ympäristöjohtamisen standardeihin. Järjestelmä sisältää 10 ympäristökriteeriä, joita järjestelmään sitoutunut taho sitoutuu noudattamaan. Ekokompassi-sertifikaatti myönnetään toimijalle kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Auditoinnin seurauksena selvitetään, miten tavoitteista on selvitty.⁵

³ Helsingin merellinen strategia 2030. (<https://www.hel.fi/static/kanslia/elo/merellinen-strategia-2030.pdf>)

⁴ Vallisaaren ja Kuninkaansaaren yleissuunnitelma. (<https://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Muut/vallisaari-yleissuunnitelma.pdf>)

⁵ Ekokompassi. (<https://ekokompassi.fi/>)

Kuva 10.Ekokompassi-prosessi



Lähde: ekokompassi.fi

Ekokompassi valittiin Helsinki Biennaalin ympäristöjärjestelmäksi, koska järjestelmä on ollut käytössä myös muilla Helsingin kaupungin toimijoilla. Biennaalin osalta Ekokompassi-työhön otettiin alusta alkaen mukaan Metsähallitus, silloinen lauttaoperaattori, Vallisaaren yrittäjien edustaja sekä kaupungin henkilöstöä ympäristöpalveluista ja merellisen strategian asiantuntijoita. Näin pyrittiin varmistamaan, että ympäristöohjelmassa sekä vaikuttavuuden arvioinnissa huomioidaan kaikki eri tahot, jotka ovat osallisina tapahtuman järjestämisessä.

Ekokompassin vaiheiden toteutus Helsinki Biennaalissa on kuvattu tarkemmin liitteessä 2. Alla kaikki vaiheet on kuvattu lyhyesti. Vaiheista tärkeimmät ovat 1) alkukartoitus, 2) ympäristövaikutusten arviointi (YVA) ja 3) auditointi.

Biennaalin alkukartoitus tehtiin jo vuoden 2019 kesän ja syksyn aikana. Alkukartoituksen tekoon osallistui kaiken kaikkiaan 10 henkilöä edellä mainituista organisaatioista. Alkukartoitusta veti Helsinki Biennaalin ympäristökoordinaattori sekä kaupungin ympäristöpalveluista (KYMP) kaksi ympäristösuunnittelijaa.

Alkukartoituksen jälkeen Helsinki Biennaali suoritti *ympäristövaikutusten arvioinnin* (YVA:n), johon osallistui 12 henkilöä eri organisaatioista. Mukana oli Metsähallitus, Vallisaaren yrittäjien edustaja, Helsinki Biennaalin työntekijöitä, kaupungin ympäristöpalvelujen edustajia ja kaupungin merellisen strategian asiantuntijoita.

Arvioinnin tavoitteena oli pisteyttää (asteikko 1–5) alkukartoituksen esiin nostamia asioita sen perusteella, mikä niiden ympäristövaikuttavuus on ja huomioida Helsinki Biennaalin sekä sen yhteistyökumppaneiden mahdollisuudet vaikuttaa näihin ympäristötekijöihin. Pisteytyksessä pienin arvo ”1” tarkoitti sitä, että arvioitavan asian vaikuttavuus ympäristöön tai biennaalin mahdollisuus vaikuttaa kyseiseen asiaan oli pieni. Vastaavasti arvo ”5” tarkoitti, että arvioitavan asian vaikuttavuus ympäristöön tai biennaalin mahdollisuus vaikuttaa asiaan oli suuri. Pisteytyksen jälkeen suurimmat pisteet saaneet osa-alueet valikoitiin ympäristöohjelman lähtökohdiksi.

YVA:ssa esiin tulleiden ideoiden pohjata biennaalin ympäristökoordinaattori työsti yhdessä Helsingin kaupungin ympäristösuunnittelijoiden kanssa tapahtumalle ympäristöohjelman, joka koostuu kahdeksasta tavoitteesta sekä yhdestä tai useammasta toimenpiteestä, joilla pyrittiin tavoitteiden saavuttamiseen (liite 3).

Ympäristöohjelman lisäksi Helsinki Biennaalille laadittiin ympäristölupaus, joka sitoo biennaalin pitkäjänteiseen ympäristötyöhön:

”Helsingin kaupunkistrategian mukaisesti Helsinki Biennaali korostaa toiminnassaan vastuullisuutta, ja tapahtuma toteutetaan mahdollisimman pitkälle tätä arvoa kunnioittaen. Helsinki Biennaali haluaa herättää keskustelua ja olla edelläkävijä taidetapahtumien kestävyuden näkökulman esille tuomisessa, ja on siksi sitoutunut läpinäkyviin ympäristötoimiin nyt ja tulevaisuudessa”.

Helsinki Biennaali auditoitiin 20.7.2021 Vallisaarella ja siihen osallistui auditoijan lisäksi ympäristökoordinaattori sekä projektipäällikkö. Tapahtuma suoriutui hyväksyttävästi auditoinnista. Ainoa huomautus koski käyttöturvallisuustiedotteiden puuttumista käytettävien kemikaalien (bensa, käsidesi) yhteydestä, mikä korjattiin välittömästi. Biennaali sai kiitosta erityisesti laajasta yhteistyöstään yhteistyökumppaneiden kanssa sekä halusta olla edelläkävijä vastuullisuuskysymyksissä taidekentällä.

Onnistuneen auditoinnin jälkeen Helsinki Biennaalille myönnettiin Ekokompassi-sertifikaatti seuraavaksi kolmeksi vuodeksi, jonka jälkeen auditointi tullaan suorittamaan uudelleen. Väliajalla biennaalin täytyy pystyä osoittamaan, että ympäristötyötä on viety eteenpäin. Ympäristöasioiden edistämistä voidaan osoittaa muun muassa ympäristöohjelman tavoitteiden ja toimenpiteiden päivittämisellä.

Kuva 11. Yksi Vallisaaren lammista.



4.2 Ympäristöohjelman mittarit ja tulokset

Helsinki Biennaalin ympäristöohjelman kaikille tavoitteille asetettiin mittarit, joilla voitiin arvioida Helsinki Biennaalin onnistumista. Dataa kerättiin asiakaspalvelun materiaalivirrasta, biennaalin logistiikasta, energiankulutuksesta, jätteistä sekä kulumisesta eli eroosiosta. Ensimmäisessä biennaalissa tavoitteena oli kyseisen lähtötasoaineiston keruu, sillä vertailukohteita tai tietoa siitä, miten paljon näin suuri ja pitkäkestoinen taidetapahtuma kuluttaa, ei ollut saatavilla. Edellä mainitut osa-alueet valittiin, jotta tapahtuman ympäristövaikutuksista pystyttiin kokoamaan mahdollisimman laaja käsitys jo ensimmäisen biennaalin yhteydessä.

Helsinki Biennaali ympäristöohjelma sisälsi kaiken kaikkiaan kahdeksan tavoitetta ja 42 toimenpidettä näiden tavoitteiden saavuttamiseksi. Ympäristöohjelman tavoitteet ja toimenpiteet on kuvattu tarkemmin liitteessä kolme. Yli puolet asetetuista toimenpiteistä toteutettiin biennaalin aikana (32 kpl). Toimenpiteistä osa ei toteutunut lainkaan (5 kpl) ja osa toteutui vain osittain ja pieni osa tavoitteista hylättiin jo ennen biennaalin alkamista. Biennaalin ympäristötavoitteiden jokaisesta toimenpiteestä toteutui kuitenkin yksi tai useampi toimenpide. Vain yhdessä tavoitteessa kaikki toimenpiteet onnistuivat; useammassa tavoitteessa toimenpiteet onnistuivat täysin tai osittain.

Saaren kantokykyä oli arvioitu jo Vallisaaren ja Kuninkaansaaren vuoden 2015 yleissuunnitelmassa, jonka pohjalta luotiin myös Helsinki Biennaalin kävijätavoite 300 000. Ensimmäisen biennaalin jälkeen, jossa kävijätavoite jäi puoleen 148 000 kävijään, saaren kantokykyä on hyvä arvioida uudestaan. Jo näillä kävijämäärillä saaren tietyille alueille aiheutui kulumaa. Sitä aiheutui erityisesti suurille ruohokentille Aleksanterin-patterin edustalla sekä piknikpaikan läheisyyteen. Runsaan kävijämäärän lisäksi kulumaa ruohokentille aiheutti pitkä hellejakso heinäkuussa sekä sitä seurannut sadejakso. Herkemmat alueet jäivät kuitenkin vaille kulumista, mistä voi päätellä, että ihmiset noudattivat saarella kulkiessaan hyvin pääkävelyreittejä.

Tapahtuman kaikki kuljetukset ja matkat vuosien 2019–2021 aikana kartoitettiin osana ympäristövaikutusten arviointia. Matkoista ja kuljetuksista muodostui suurin osa Helsinki Biennaalin päästöistä.

Toiseksi suurin päästölähde oli biennaalin materiaalihankinnat. Vaikka iso osa materiaaleista pyrittiin hankkimaan käytettynä, silti uusina hankittaviin tuotteisiin sisältyi mm. työpuhelimia, tietokoneita sekä asiakaspalvelun työvaatteet.

Henkilökunnan, asiakkaiden sekä saarella toimivien yrittäjien jätemäärät muodostivat myös osan päästöistä. Alla esitetyt lukemat eivät sisällä tapahtuman purkamiseen liittyviä jätemääriä. Sekajätettä syntyi eniten, 37 tonnia. Toiseksi eniten syntyi biojätettä, 7,9 tonnia, ja vähiten syntyi pahvijätettä, 2,5 tonnia. Tapahtuman aikana Vallisaareissa kului energiaa 235 Mwh. Tämä määrä vastaa noin 16 suomalaisen vuosittaista sähkönkulutusta.⁶ Kaikki Vallisaareissa käytetty energia oli peräisin uusiutuvista energialähteistä.

⁶ Motiva: Energiankäyttö Suomessa, sähkön hankinta ja kulutus. (https://www.motiva.fi/ratkaisut/energian kaytto_suomessa/sahkon_hankinta_ja_kulutus), viitattu 5.11.2021



Kuva 12. Alicja Kwade: *Big Be-Hide*, 2019.

Jätepäästöjen lisäksi laskettiin arvio tapahtuman hiilijalanjäljestä. Iso osuus hiilijalanjäljestä muodostui taiteilijoiden sekä biennaaliorganisaation lennoista. Näissä laskelmissa hyödynnettiin useita eri toisiaan täydentäviä mittareita. Päästöt laskettiin LIPAS tietokannan⁷ sekä My Climate verkkosivujen avulla⁸. Tapahtuman kokonaishiilijalanjälki vastaa 100 suomalaisen vuoden aikaisia päästöjä. Jos hiilijalanjälki suhteutetaan kävijämäärään, yhden kävijän päästökäsi jäi 7 kg, joka on noin 0,07 % keskiarvo suomalaisen vuosittaisesta hiilijalanjäljestä.⁹ Huomioitavaa on, että suomalaisten keskiarvo hiilijalanjälki on Euroopan suurimpia.¹⁰

Helsinki Biennaali sai tiedot energiankulutuksesta sekä Vallisaaren yleisten jäteastioiden tiedot Metsähallitukselta. Biennaali oli mukana Helsingin kaupungin pilottihankkeessa, jossa kehitettiin hiilijalanjälkilaskuria tapahtumille. Pilottihankkeen lisäksi tapahtuma laski hiilijalanjälkeään Helsingin yliopiston Hiilifiksi järjestö -laskurilla.¹¹ Tulokset tapahtuman hiilijalanjäljestä on saatu molempien laskureiden parhaita osia hyödyntämällä.

7 LIPASTO yksikköpäästötietokanta. (<http://lipasto.vtt.fi/yksikkopaastot/>), viitattu 21.10.2021

8 Foundation myclimate. (https://co2.myclimate.org/en/offset_further_emissions), viitattu 21.10.2021

9 Sitra. Keskiarvosuomalaisen hiilijalanjälki. (<https://www.sitra.fi/artikkelit/keskiarvosuomalaisen-hiilijalanjalki/>), viitattu 5.11.2021

10 Helsingin sanomat (Niko Kettunen): "Tutkimus kartoitti tarkasti Euroopan eri alueiden hiilijalanjäljet." (<https://www.hs.fi/tiede/art-2000005295459.html>), viitattu 5.11.2021

11 Helsingin yliopisto: Hiilifiksi järjestö, laskuri. (<https://blogs.helsinki.fi/hiilifiksi/laskuri/>), viitattu 11.10.2021

Yksi Helsinki Biennaalin ympäristöohjelman tavoitteista oli nostaa ympäristö näkyvästi osaksi sekä sisäistä että ulkoista viestintää. Ekokoordinaattori oli mukana useassa eri keskustelutilaisuudessa, jossa käsiteltiin biennaalin ympäristötoimia sekä taide- ja kulttuurikentän ympäristövastuukysymyksiä. Lisäksi biennaalitiimi osallistui myös asiasta käytävään julkiseen keskusteluun. Tapahtuman nettisivuilla oli myös ”Vastuullisuus”-alasuvi, jolla kerrottiin tapahtuman ympäristötyöstä ja -arvoista yleisölle. Viestintää vastuullisuudesta tehtiin myös olemalla mukana yhtenä Helsingin kaupungin ”Valitse Vastuullisemmin”- sivuston tapahtumista.¹²

Helsinki Biennaali loi hyviä yhteistyökäytäntöjä Helsingin seudun ympäristöpalveluiden (HSY) sekä Helsingin kaupungin puistokummitoiminnan kanssa. Kesän ajan Vallisaarella oli käytössä HSY:n vesihanabaari, joka mahdollisti asiakkaiden juomapullojen täytön helposti saarella. Puistokummit puolestaan vierailivat Vallisaarella heinäkuun jokaisena viikonloppuna siistimässä saarta. Tämä oli ensimmäinen kerta, kun puistokummit ovat olleet tapahtumapaikalla mukana toiminnassa.

Huomionarvoisia olivat myös kävijäkyselytulokset, joissa kysyttiin Helsinki Biennaaliin ja Vallisaaren ympäristöön liittyviä kysymyksiä. Vallisaarella vierailleista kävijöistä ainoastaan viisi prosenttia oli huolissaan Helsinki Biennaalin ympäristövaikutuksista Vallisaarella. Vastaajista 14 prosenttia oli jonkin verran huolissaan ja 25 prosenttia ei ollut lainkaan huolissaan tapahtuman ympäristövaikutuksista. Suuri osa vastaajista siis ei osannut tarkkaan ottaa kantaa asiaan.

4.3 Ympäristöohjelman ympäristövaikutusten laskennan virheet ja vajavaisuudet

On hyvä huomioida, että Helsinki Biennaalin teosten tuotannon ympäristövaikutusten arvioinnissa ei mitattu kaikkea. Teosten osalta seurannassa huomioitiin teosten kuljetukset saarelle ja saarelta pois, taitelijoiden ja heidän työryhmiensä matkat Vallisaareen, yöpymiset Helsingissä sekä teosten jätemäärät. Laskennasta jätettiin siis pois teoksiin käytetyn materiaalien hankinta ja materiaalin tuotannon vaikutukset.

Lisäksi huomionarvoista on laskennan mahdolliset virheet. Työntekijät raportoivat itse omat sekä vieraidensa matkat sekä yöpymiset. Tästä saattoi aiheutua päällekkäin ilmoitettuja matkoja ja tietyt matkat ovat saattaneet unohtua kokonaan laskelmista. Samoin matkojen etäisyyksissä saattaa olla mittausvirheitä. Lisäksi kävijöiden matkaksi on määritelty hiihjalanjäljen laskentaa varten vain matka lautalla Vallisaareen ja takaisin eli laskennassa ei ole huomioitu sitä, miten kävijä on saapunut valitsemaansa lähtölaituriin.

Koronapandemian vaikutukset näkyivät myös Helsinki Biennaalin ympäristötoimissa. Koronan johdosta asiakaspalvelu henkilökunnan varustelu sisälsi paljon kertakäyttöisiä tuotteita kuten kasvomaskeja, desinfiointiliinoja ja kumihanskoja sekä isompia varusteita, kuten käsidesitelineitä ja roskatynnyreitä asiakkaiden kasvomaskeille. Henkilökunta kulutti kasvomaskeja kesän aikana 8 000 kappaletta. Korona lisäsi Vallisaaresta löytyviä roskia, esimerkiksi edellä mainittuja maskeja.

¹² Helsinki Marketing: Valitse vastuullisemmin-sivusto. ”Helsinki Biennaali näyttää tietä vastuullisuudessa.” (<https://www.myhelsinki.fi/fi/valitse-vastuullisemmin/helsinki-biennaali-n%C3%A4ytt%C3%A4%20tiet%C3%A4%20vastuullisuudessa>), viitattu 11.10.2021

Helsinki Biennaalin ympäristövaikutuksiin liittyvät kehittämisideat

Ympäristöohjelman kehittäminen

- Seuraava tapahtuman ympäristöohjelma olisi hyvä laatia Helsingin kaupungin kestävä kehityksen tavoitteiden mukaisesti. Näin Helsinki Biennaali noudattaisi ja edistäisi Helsingin kaupungin kestävä kehityksen tavoitteiden saavuttamista.
- Taiteilijat tulisi jatkossa ottaa mukaan ympäristöohjelman toteuttamiseen jo tapahtuman suunnitteluvaiheessa. Tällä tavoin taiteilijat voisivat huomioida ympäristönäkökulman jo mm. teosten materiaalivalinnoissa.
- Helsingin kaupungin ympäristöpalveluiden kanssa voisi tehdä entistä tiiviimpää yhteistyötä, vaikka jo ensimmäisen biennaalin yhteydessä yhteistyö heidän kanssaan oli merkittävä apu ja yhteistyö todella sujuvaa.
- Keskusteluyhteyksien ylläpito muiden museoiden sekä erityisesti taideinstituutioiden kanssa ympäristöasioihin liittyen on jatkossa tärkeää. Olisi huolehdittava, että nämä yhteydet säilyvät ja tiivistyvät entisestään ympäristötyön kehittyessä laajemmin taide- ja kulttuurialalla.
- Tapahtumaan voisi palkata ympäristövastaavan sijaan vastuullisuusvastaavan. Vastuullisuusvastaavan työnkuvaan kuuluisi kaikki vastuullisuuskysymykset: sosiaalinen, ympäristöllinen, kulttuurillinen ja taloudellinen vastuu. Näin ollen esimerkiksi esteettömyys- ja saavutettavuustiedot ja -toimenpiteet olisivat selkeästi yhden henkilön vastuulla.
- Vastuullisuusvastaavan olisi hyvä laatia Helsinki Biennaalille vastuullisuusohjelma, jonka sisään voisi sisällyttää tavoitteita ja toimenpiteitä vastuullisuustyön edistämiseksi. Vastuullisuusohjelman yhtenä osa-alueena voi olla esimerkiksi ympäristöohjelma.
- Päästöjen vähentämiseksi tapahtuma voisi palkata logistiikkasuunnittelijan.
- Tapahtumalle tulisi laatia ympäristö-/ilmastobudjetti, jossa määriteltäisiin ympäristövaikutusten sallittavat rajat.

5 Biennaalin vaikutukset Helsingin matkailulliseen vetovoimaan ja merellisyyteen

Pekka Mustonen, erikoistutkija, kaupunginkanslian kaupunkitietoyksikkö, Helsingin kaupunki

Tässä luvussa käsitellään Helsinki Biennaalin vaikutuksia kaupungin matkailulliseen vetovoimaan ja Helsingin merellisyyteen. Tapahtuman taloudellisten vaikutusten kokonaisuutta lähestytäänkin useasta eri näkökulmasta. Yhtäältä pohditaan Helsinki Biennaalin roolia matkailullisena vetovoimatekijänä ja Vallisaaren sijaintia tapahtumapaikkana. Toisaalta pohditaan biennaalivieraiden ja helsinkiläisten näkemyksiä merellisyydestä ja saaristosta. Lisäksi luvussa kerrotaan siitä, miten tunnettu tapahtuma oli paikallisten ja muualta tulleiden kävijöiden keskuudessa ja kokivatko nämä kaksi kohderyhmää tapahtuman mielenkiintoiseksi ja järkeväksi verovarojen käytöksi.

Taloudellisia ja matkailullisia vaikuttavuustekijöitä tarkasteltaessa on syytä muistaa, että Helsinki Biennaali oli taidetapahtuma, jonka päätavoitteena ei ollut tavoitella myyntituloja järjestäjätaholleen HAMille (tapahtuma oli maksuton) tai saavuttaa muuta liiketaloudellista voittoa. Kuitenkin tapahtuman toivottiin tukevan paikallista elinkeinoja ja vauhdittavan merellisten yrittäjien palvelutoimintaa. Tähän näkökulmaan korona vaikutti ehkä eniten. Tästä huolimatta alla esitetään arvio tapahtuman taloudellisista vaikutuksista. Tämä ns. lähtötason määrittely on tärkeää tapahtuman jatkokehittämisen kannalta.

Kuten raportin johdannossa todettiin, tästä tarkastelusta on rajattu pois tapahtuman vaikutukset merelliseen rakentamiseen (vaikutukset kunnossapitoon, lisä- ja korjausrakentamiseen) ja liikennöintiin sekä liikkumiseen (kuva 1). Nämä laajat kokonaisuudet tulisi käsitellä tarkemmin erillisten jatkotutkimusten osana.

5.1 Tapahtuman matkailullinen vetovoima ja kävijäprofiilit

Kuten raportissa on aiemmin mainittu, Helsinki Biennaalin aikana Vallisaarella vieraili 148 000 kävijää. Tapahtuman kohteissa, jotka sijaitsivat mantereella, ei tehty kävijälaskentaa (mm. Senaatintori, HAM Helsingin taidemuseo, Vuosaari, keskustakirjasto Oodi sekä Töölönlahti). Myöskään biennaalin yleisöyhteistyöhön tai *Inspired by Biennial* -kumppanuusprojekteihin osallistuneita ei ole laskettu mukaan kokonaiskävijämäärään. Helsinki Biennaalin yleisötyökokonaisuus oli kuitenkin merkittävä. Tapahtumia järjestettiin kymmeniä ja ennakoilmoittautumista vaativiin tapahtumiin osallistui noin 800 ihmistä. Muissa tapahtumissa ja työpajoissa osallistujia oli vähintään yhtä paljon. Myös taiteilijat järjestivät itse tapahtumia, joihin osallistui arviolta yli 6 000 ihmistä.

Selkeyden vuoksi näitä erillisten oheistapahtumien tai työpajojen lukuja ei lasketa mukaan taloudellisiin laskelmiin. Näissä tapahtumissa kävijäprofiileja ei tarkemmin tutkittu. Oletettavasti hyvin suuri osa osallistujista oli helsinkiläisiä tai kotoisin lähialueilta, jolloin tapahtumien aikaansaaman lisäkulutuksen arvioiminen olisi joka tapauksessa ollut vaikeaa ellei mahdotonta. Toisaalta oletettavasti moni oheistapahtumiin osallistuneista kävi myös varsinaisessa päätapahtumassa Vallisaarella.

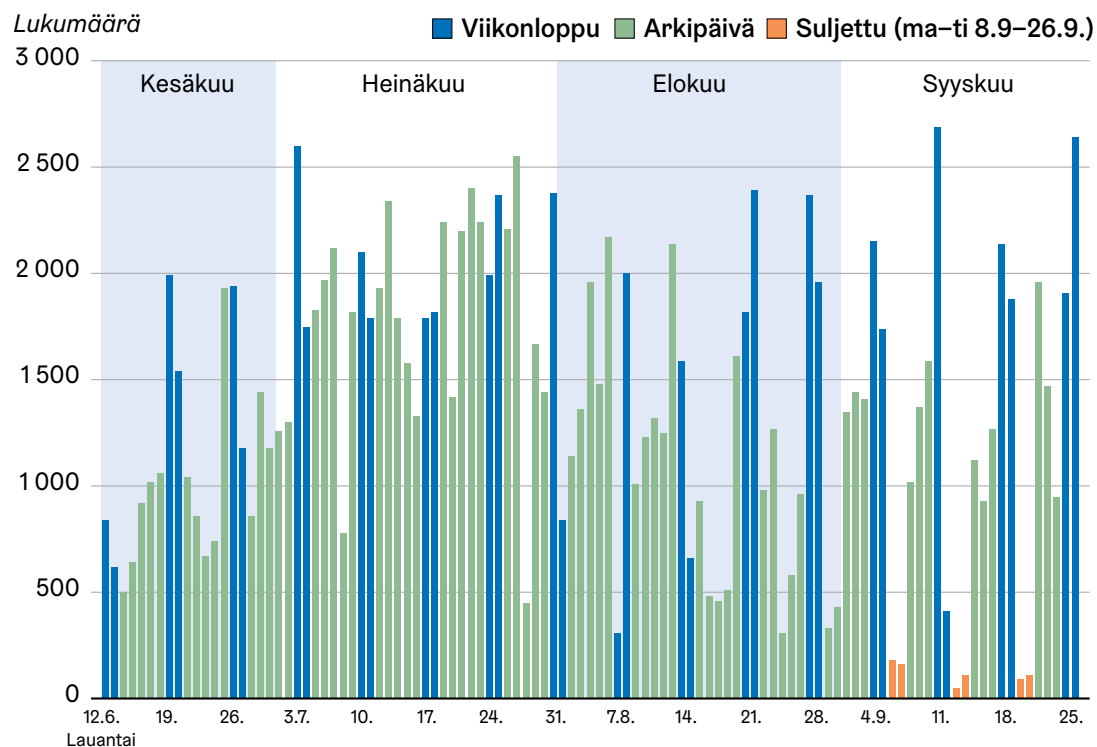
Jos nämä kaikki Helsinki Biennaali -kokonaisuuteen liittyvät asiat otetaan huomioon, kokonaiskävijämäärä – tai oikeastaan ”kokijämäärä” – on luonnollisesti Vallisaarella vierailleiden kävijöiden määrää suurempi. Mantereella ja esimerkiksi Helsingin Sata-

man tiloissa olleita teoksia on tietenkin nähnyt moninkertainen määrä ihmisiä. Tämän lisäksi varmasti on paljon ihmisiä, jotka ovat valinneet kulkureittinsä sen mukaan, että näkevät näitä teoksia. Näiden määrien arvioiminen on kuitenkin todella vaikeaa ja tästä syystä tähän ulottuvuuteen ei tässä raportissa mennä syvemmälle. Taloudellisten vaikutusten osalta alla esitettävät laskelmat ovat siis hieman alakanttiin, koska niissä otetaan huomioon vain varsinaisen Vallisaaressa järjestetyn tapahtuman aikaan saama lisäkulutus.

Viikkotasolla kävijöitä Vallisaaressa oli keskimäärin 10 000. Kaikkein eniten kävijöitä oli heinäkuussa, jolloin parhaimmillaan viikossa Vallisaaressa vieraili lähes 15 000 ihmistä. Elokuun puolivälin jälkeen kävijämäärät hieman putosivat, mikä johtuu siitä, että arkisin Vallisaaressa vierailtiin selvästi aiempia viikkoja vähemmän. Samalla toki viikonloppujen kävijämäärät kasvoivat ja pysyivät korkeina aina tapahtuman päättymiseen saakka. Syyskuussa Helsinki Biennaali oli maanantaisin ja tiistaisin suljettuna (kuvio 3).

Tapahtuman viikkotason kävijämäärät ovat Metsähallituksen lauttaliikennöitsijöiltä keräämiä. Päivätason kävijämääräarviot on laskettu näiden viikkotason tietojen avulla hyödyntämällä Hypercellin Vallisaareen asennettujen kävijälaskureiden keräämiä tietoja.

Kuvio 3. Helsinki Biennaalin kävijämääräarviot Vallisaaressa tapahtuman aikana



Lähde: Metsähallitus. Päivätason tiedot on laskettu viikottaisten tietojen pohjalta hyödyntämällä Hypercellin hallinnoimien Bluetooth-antureiden keräämiä tietoja. Näiden tietojen avulla on laskettu kävijöiden jakautuminen viikoittain eri viikonpäiville ja Metsähallituksen keräämistä tarkoista tiedoista lasketaan näiden jakaumien avulla päiväluvut.

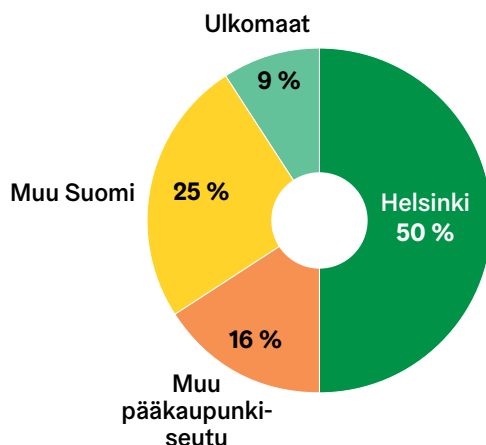
Kaksi kolmesta biennaalissa vierailleista oli naisia. Lähes puolet vieraista oli 25–44-vuotiaita. Kävijäprofiili oli selvästi painottunut korkeasti koulutettuihin. Puolet kyselyyn vastanneista oli vähintäänkin ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneita.

Biennaalin kävijäkyselyyn vastanneista suurin osa oli kotoisin lähialueilta, mikä oli tietenkin kesällä 2021 vallitsevassa Covid-19-pandemiatilanteessa odotettua. 148 000 vieraasta noin kolmannes eli 50 000 oli kotoisin jostain muualta kuin pääkaupunkiseu-

dulta, yli 10 000 ulkomailtakin (kuvio 4). Noin puolet vieraista oli helsinkiläisiä; pääkaupunkiseudun ulkopuolelta Suomesta oli kotoisin noin neljännes vieraista.

Alkuperäisistä suunnitelmista poiketen ensimmäisestä Helsinki Biennaalista muotoutui siis käytännössä kansainvälisen tapahtuman sijaan suomalaisille suunnattu tapahtuma. Muualta Suomesta tulleista noin kolmannes tuli Helsinkiin biennaalin takia, joten selvästi tapahtuma kuitenkin houkutteli jonkin verran ihmisiä Helsinkiin. Ulkomaisista vieraista vain harva, noin joka kymmenes tuli Helsinkiin biennaalin takia.

Kuvio 4. Kävijät kotipaikkakunnan mukaan jaoteltuna



Lähde: Kävijäkysely, KANTAR TNS (n=1 442)

5.2 Tapahtuman taloudelliset vaikutukset

Helsinki Biennaali oli paitsi kansainvälinen nykytaidetaapahtuma myös taloudellista toimintaa, joka sai aikaan välittömiä ja välillisiä vaikutuksia Helsingin, Helsingin seudun ja koko maan talouteen. Vaikutuksia syntyi biennaalin järjestämisen seurauksena sekä tapahtumavieraiden kulutuksen aikaansaamina vaikutuksina. Taloudellisten kokonaisvaikutusten arvioinnissa onkin huomioitava nämä molemmat ulottuvuudet ja ymmärrettävä, että tapahtuman järjestämiseen käytetyt rahat - myös verorahat - eivät ole vain kuluja, vaan ne menevät talouden kiertoon ja osa tästä palautuu lopulta alkulähteisiin.

Tämän mekanismin arvioinnissa on Helsinki Biennaalin yhteydessä hyödynnetty ns. panos-tuotos-mallia (liite 4), millä voidaan arvioida investointien, taloudellisen toiminnan tai kulutuksen taloudellisia kokonaisvaikutuksia.¹³ Menetelmä ei ota kantaa vaihtoehtoiskustannuksiin eli siihen, mihin rahat olisi voitu vaihtoehtoisesti käyttää. Laskelmat on toteuttanut Seppo Laakso Kaupunkitutkimus TA:sta. Laskelmien tulokset esitetään kootusti taulukossa 1.

Kokonaistuotos syntyy taloudellisten tapahtumien suorista vaikutuksista sekä kerrannaisvaikutuksista. Vaikka yksittäinen tapahtuma sijoittuu yhdelle maantieteelliselle alueelle (esim. kuntaan) ja järjestelyt tapahtuvat sieltä käsin, osa vaikutuksista kohdistuu tapahtuma-alueen ulkopuolelle kerrannaisvaikutuksina.

Helsinki Biennaalin kävijäkyselyssä tiedusteltiin, paljonko vieraat käyttivät oman arvionsa mukaan rahaa matkallaan ja toisaalta biennaalialueella Vallisaaressa. Jälkimmäistä kysyttiin kaikilta vastaajilta ja ensimmäistä vain Helsingin ulkopuolelta tulleilta. Näin siksi, koska helsinkiläisten Vallisaaren ulkopuolella tapahtuvaa kulutusta ei voida

¹³ Suomen virallinen tilasto (SVT): Panos-tuotos [verkkójulkaisu], ISSN=1799-1994. 2018. Helsinki: Tilastokeskus. (http://www.stat.fi/til/pt/2018/pt_2018_2021-04-29_tie_001_fi.html), viitattu 21.12.2021

suoraan laskea biennaaliin liittyväksi. Toisaalta myös ulkopaikkakuntalaisista vain osa, aiemmin mainittu noin kolmannes, tuli Helsinkiin biennaalin takia.

Helsingin ulkopuolelta vierailusta vastaajista suurin osa kulutti rahaa ravintola- ja kahvilapalveluihin. Liikkumiseen kulutti rahaa noin puolet, ostoksiin kolmasosa ja majoitukseen noin joka neljäs. Helsingin ulkopuolelta tulleet kuluttivat Helsingin-vierailunsa aikana rahaa keskimäärin noin 50 euroa henkilöä kohden. Biennaali-alueella Vallisaaressa käytettiin rahaa hieman yli kymmenen euroa henkilöä kohden.

Tapahtumavieraiden lisäkulutus Helsingissä oli arviolta 2,4 miljoonaa euroa. Lisäkulutuksella tarkoitetaan ostoja Vallisaaressa sekä vierailun yhteydessä toteutunutta kulutuksen lisäystä Helsingissä.

Käytettävissä olevien aineistojen perusteella ei voida tietää, miten paljon tapahtuma sai aikaan kulutusta verrattuna tilanteeseen, jossa tapahtumaa ei olisi järjestetty. Periaatteessa voi olla mahdollista, että aluetalouteen kiertämään jäävän kulutuksen tuoman rahan määrä oli nyt pienempi kuin olisi ollut tilanteessa, jossa tapahtumaa ei olisi järjestetty. Kulutuksen määrään, mikä oletettavasti jäi kulutuspotentiaalia alemmaksi, vaikutti todennäköisesti saaren haasteellinen logistiikka ja infrastruktuuri. Kulutusmahdollisuudet Vallisaaressa olivat rajalliset ja ravintolapalvelut keskitetty pääasiassa yhteen paikkaan, joten esimerkiksi jonojen tai tuotteiden loppumisen takia tarjonta ei kenties kohdannut potentiaalista kysyntää. Tästä syystä tapahtuma saattoi välillisesti kasvattaa kulutusta muualla. Näin on saattanut käydä esimerkiksi niissä tapauksissa, missä esimerkiksi jonoista johtuen kulutusta saareissa ei voitu tehdä, vaan kulutus on myöhemmin kohdistunut muualle keskustaan.

Kuva 13. Easy Café Vallisaaressa.



Vierailijoiden lisäkulutuksen vaikutus työllisyyteen oli noin 40 henkilötyövuotta, josta yli puolet kohdistui Helsinkiin. Työllisyysvaikutus perustui lisäkulutuksen aikaansaamaan välittömään ja välilliseen työllisyyden lisäykseen yrityksissä. Kulutuksen lisäyksen vaikutus palkkasummaan oli noin 0,7 miljoonaa euroa. Vaikutus verotuloihin oli noin 0,3 miljoonaa euroa, josta kolmannes tuli kuntasektorille ja siitä suurin osa Helsingille. Suurin osa verotuloista päätyi valtiolle, suurimpana eränä arvonlisävero.

Tapahtuman järjestämisestä vastanneen tapahtumaorganisaation menot vuosina 2020–2021 olivat noin 6,2 miljoonaa euroa, josta 1,4 miljoonaa euroa käytettiin tapahtuman hallinnon ja yleisjärjestelyjen kuluihin, jotka pääasiassa koostuivat henkilöstökuluista. Ostopalveluihin käytettiin noin 4,8 miljoonaa euroa. Ne koostuivat markkinoinnista ja viestinnästä, sisältö- ja ohjelmapalveluista, Vallisaaren järjestelyistä, asiakaspalvelusta ja myynnistä.

Tapahtuman järjestämisen työllisyysvaikutus oli yhteensä noin 105 henkilötyövuotta (htv), josta kaksi kolmannesta, noin 70 htv, kohdistui Helsinkiin. Työllisyysvaikutuksesta noin kolmannes perustui toiminnan suoraan työllistävyyteen ja kaksi kolmannesta ostopalveluiden kautta syntyneeseen vaikutukseen. Tapahtuman järjestämisen palkkasumma oli noin 2,4 miljoonaa euroa, josta suuri osa välittyi kulutukseen, mistä aiheutui taloudellisia kerrannaisvaikutuksia. Myös palkkasummasta kaksi kolmannesta suuntautui Helsinkiin. Tapahtuman järjestämisen aikaansaamat verotulot olivat noin 1 miljoonaa euroa, josta noin 0,4 miljoonaa euroa välittyi pääasiassa kunnallisverona kuntasektorille ja siitä noin 0,2 miljoonaa euroa Helsingille. Suurin osa verotuloista – noin 0,6 miljoonaa euroa päätyi valtiolle arvonlisäverona ja tuloverona.

Biennaali sai aikaan myös välittömiä ja välillisiä taloudellisia vaikutuksia tapahtuman järjestämisen sekä tapahtumavieraiden lisäkulutuksen vaikutuksesta. Nämä tekijät lisäsivät talouden tuotosta noin 8,5 miljoonalla eurolla vuosina 2020–2021. Kävijöiden lisäkulutuksen kohdalla luku on kuitenkin epävarma, kuten aiemmin todettiin. Tapahtuma lisäsi työllisyyttä noin 140 henkilötyövuodella ja palkkasummaa 3,2 miljoonalla eurolla. Kun mukaan luetaan kävijöiden lisäkulutus, verotuloja kertyi yhteensä 1,4 miljoonaa euroa, joista kolmannes kuntasektorille. Luvut osoittavat, että suuri osa tapahtuman järjestämiseen suunnatusta kaupungin rahoituksesta palautuu aluetalouteen ja pieni osa myös verotuloina kaupungin talouteen.

Koronapandemian vaikutusten arviointi on vaikeaa. Kansainvälisiä vieraita olisi luultavasti ollut enemmän, mikäli matkustaminen olisi ollut vapaata ja muitakaan rajoituksia ei olisi ollut. Toisaalta koronatilanne ja suhteellisen pitkä aika ilman tapahtumia – aurinkoisen kesän lisäksi – saattoivat lisätä kotimaista kysyntää Vallisaaressa. On siis paradoksaalisesti mahdollista, että koronapandemia lopulta lisäsi suomalaisten ja erityisesti paikallisten kiinnostusta Helsinki Biennaalia kohtaan.

Taulukko 1. Kooste Helsinki Biennaalin 2021 taloudellisista vaikutuksista

Tunnusluvut	Yhteensä	Biennaalin järjestäminen	Kävijöiden lisäkulutus
Tuotos, 1 000 €	8 535	6 158	2 378
Arvonlisäys, 1 000 €	5 882	4 618	1 264
Palkkasumma, 1 000 €	3 172	2 446	727
Toimintaylijäämä, 1 000 €	228	152	76
Työllisyys, työvuosia	142	105	37
Verotulot yhteensä, 1 000 €	1 390	1 031	359

5.3 Tapahtuman vaikutukset Helsingin merellisyyteen

Helsingiläisille suunnatun kuntalaiskyselyn (n= 1 185) vastaajista melkein kaikki olivat joskus vierailleet jossain Helsingin saaristokohteessa; todennäköisimmin Suomenlinnassa. Vallisaarella oli joskus vierailut noin 40 prosenttia vastaajista ja näistä vajaa kolmannes Helsinki Biennaalin aikana. Kuntalaiskyselyn aineistossa siis noin joka kymmenes oli vierailut Helsinki Biennaalissa. Vaikka aineisto ei näin pienissä luokissa ole riittävän luotettavasti väestöä edustava, tarkoittaisi tämä määrä väestön tasolle laskettuna noin 60 000 helsinkiläistä. Tämä vastaa lopulta aika hyvin kävijäkyselyn arviota, minkä mukaan kaikista vieraista noin puolet olisi ollut helsinkiläisiä.

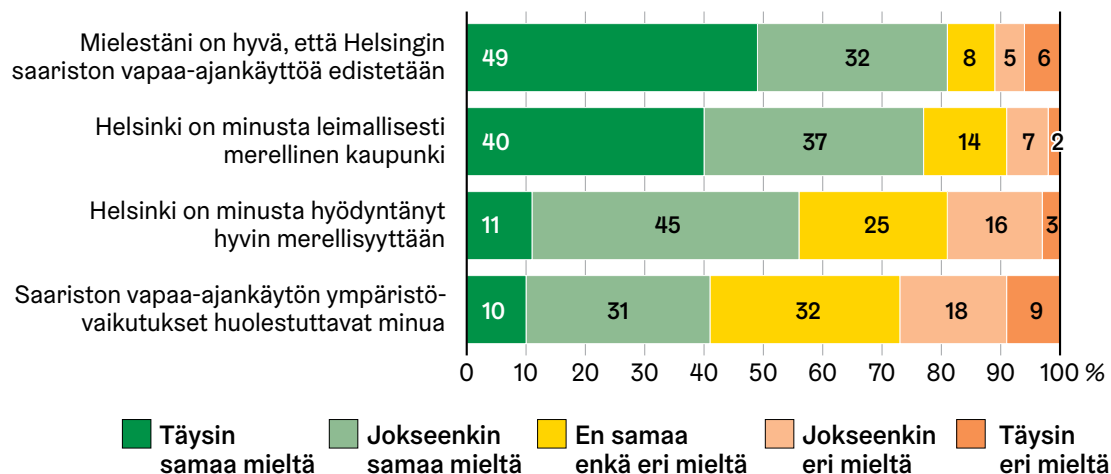
Kuntalaiskyselyssä tiedusteltiin suhtautumista merellisyyteen ja toisaalta mielikuvia biennaalista. Näitä asioita kysyttiin kaikilta vastaajilta, myös niiltä, jotka eivät olleet Helsinki Biennaalissa vierailleet. Ylivoimaisesti suurin osa, 81 prosenttia, kuntalaiskyselyyn vastanneista piti Helsingin saariston vapaa-ajankäytön edistämistä hyvänä asiana. Lähes yhtä moni, 77 prosenttia, piti Helsinkiä leimallisesti merellisenä kaupunkina (kuvio 5).

Toisaalta kun kysyttiin, onko Helsinki hyödyntänyt merellisyyttä hyvin tai saariston vapaa-ajankäytön ympäristövaikutuksista, kannastaan epävarmojen osuus oli suurempi. Kuitenkin yli puolet vastaajista koki, että merellisyyttä on hyödynnetty hyvin. Noin joka viides oli väitteen kanssa eri mieltä.

Näissä kysymyksissä havaitun epävarmuuden taustalla on monia eri syitä, joista tärkein lienee se, että kysytyt teemat ovat moniulotteisia ja monilla ei ole niistä riittävästi tietoa. Luultavasti suurimmalle osalle merellisyys näyttäytyykin saaristokohteiden kautta tai meren läheisyytenä, eikä oikein tiedetä, miten merellisyyttä on muuten hyödynnetty tai miten sitä voisi hyödyntää.

Saariston vapaa-ajankäytön ympäristövaikutuksista oli huolissaan hieman yli 40 prosenttia vastaajista. Tässäkin näkemyksen jakautuvat, mikä on osittain ymmärrettävää, koska kyseessä on vaikeasti lähestyttävä kokonaisuus (kuvio 5).

Kuvio 5. Helsinkiläisten näkemyksiä merellisyydestä



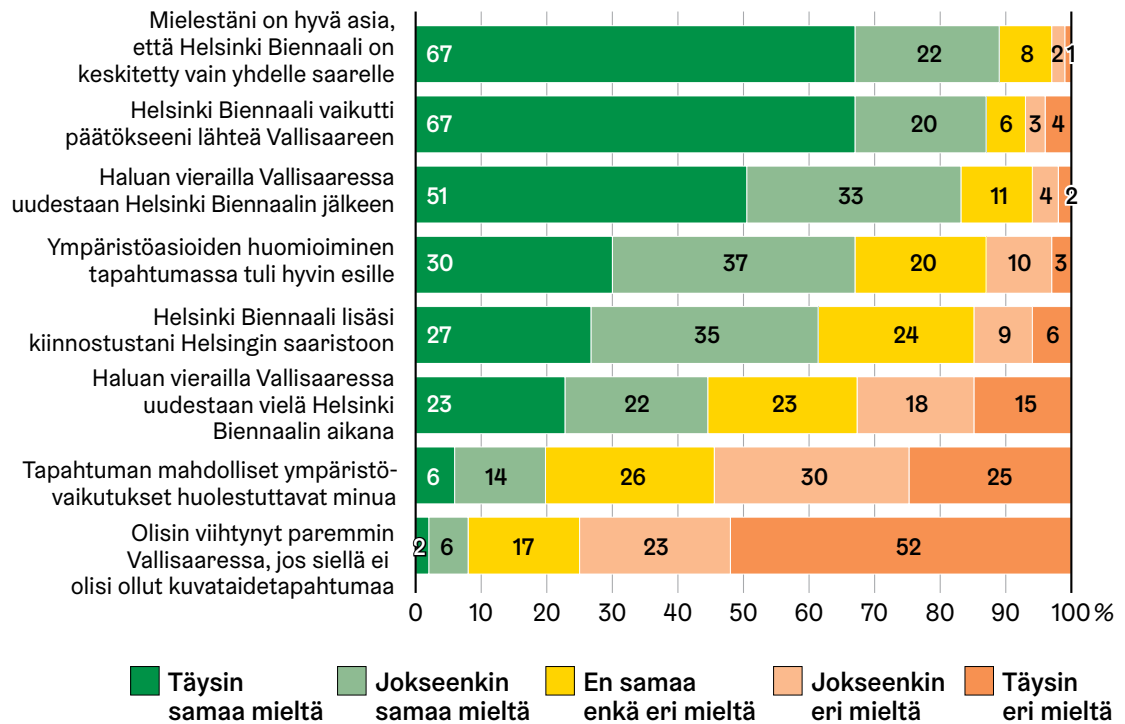
Lähde: Kuntalaiskysely, TAK (n=1 053-1 056)

Näitä samoja teemoja kysyttiin myös kävijäkyselyssä. Tässä tapauksessa kaikki vastaajat olivat siis tapahtumassa vierailleita. Kiinnostavaa kyllä, kuten luvussa neljä tuli esiin, kävijäkyselyn aineistossa ympäristövaikutuksista huolestuneita on vähemmän kuin kuntalaiskyselyssä. Tämä saattaa johtua siitä, että tällaisissa kyselyissä vastataan siten, kuin oletetaan vastattavan. Koska ympäristöasioista ja kestävästä kehityksestä puhutaan paljon, tämä on voinut heijastua myös näihin kyselyvastauksiin.

Toisaalta jos saaristossa jo ollaan (ts. kaikki kävijäkyselyyn vastanneet ovat vierailleet Helsinki Biennaalissa), päätös vierailusta on jo tehty ja vastaukset kohdistetaan selvemmin kulloinkin arvioitavaan kokemukseen yleisen laajemman katsannon sijaan.

Helsingin kaupungin merellisyysstrategian hengessä, niin ikään, voidaan tapahtumaa siis pitää varsin onnistuneena. Reilusti yli puolet vastaajista koki, että vierailu lisäsi kiinnostusta Helsingin saaristoa kohtaan ja toisaalta lähes puolet vastasi, että vierailu sai katsomaan Helsinkiä uudella tavalla (kuvio 6).

Kuvio 6. Kävijöiden näkemyksiä Vallisaaresta tapahtumapaikkana



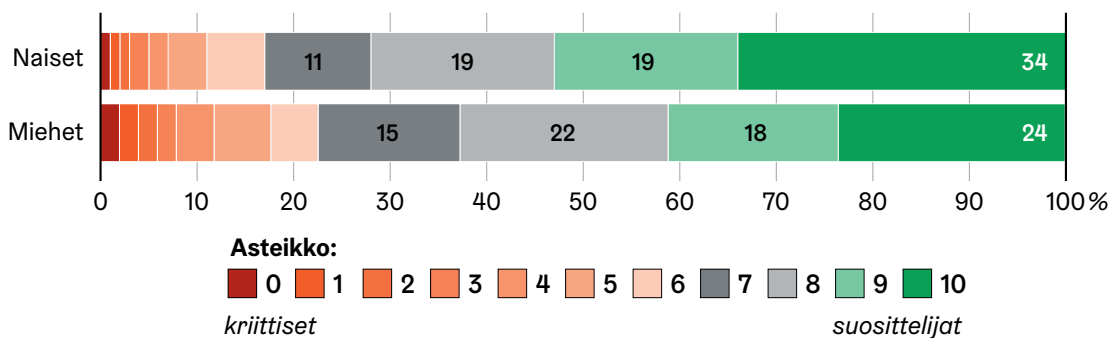
Lähde: Kävijäkysely, KANTAR TNS (n=1 456–1 471)

5.4 Vallisaari tapahtumapaikkana

Lähes kaikki kävijäkyselyn vastaajista piti Helsinki Biennaalin keskittämistä yhdelle saarelle hyvänä asiana. Ylivoimaisesti suurin osa vastaajista haluaa myös vieraila Vallisaarella uudelleen – varsin moni myös tapahtuman aikana.

Vallisaarella toteutettuun kävijäkyselyyn vastanneista (n=1 539) yli 80 prosenttia valitsi 0–10-asteikolla kysytyssä suosittelukysymyksessä (*”Kuinka todennäköisesti suosittelisit Helsinki Biennaalia ystävillesi tai tuttavillesi?”*) vähintään vaihtoehdon seitsemän. Lähes puolet valitsi joko vaihtoehdon 9 tai 10, jotka esimerkiksi usein käytetyn NPS-suositelumittarin kohdalla (Net Promoter Score) tulkitaan kuvaavan varsinaisia suosittelijoita (kuvio 7).

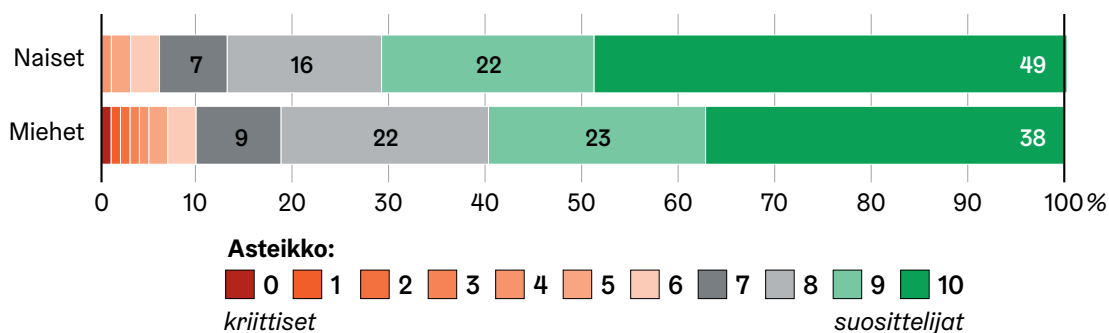
Kuvio 7. Kävijöiden halukkuus suositella Helsinki Biennaalia



Lähde: Kävijäkysely, KANTAR TNS (n=1 523–1 529)

Kyselyssä tiedusteltiin myös halukkuutta suositella Vallisaarta retkikohteena (kuvio 8). Tämän kysymyksen kohdalla vastaukset painottuivat vieläkin enemmän positiiviseen päähän. Yhdeksän kymmenestä valitsi vähintään vaihtoehdon seitsemän ja kaksi kolmesta jommankumman parhaista vaihtoehdoista.

Kuvio 8. Kävijöiden halukkuus suositella Vallisaarta retkikohteena



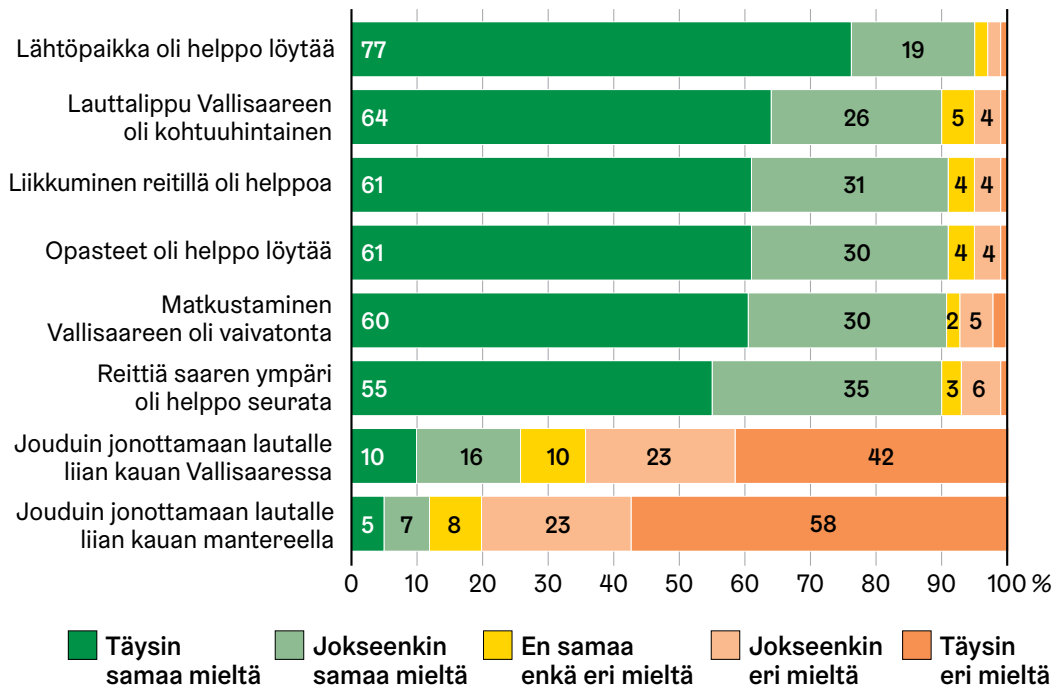
Lähde: Kävijäkysely, KANTAR TNS (n=1 523–1 529)

NPS-lukuja ei tässä esitetä mittarin lukuisten ongelmien vuoksi, mutta kuviossa vaihtoehtojen värit on kuitenkin valittu siten, että punaisella kuvataan kriittiset, siten kuin ne NPS-laskelmissa valitaan ja vihreällä taas suosittelijat. Kuten kuvista nähdään, näiden punaisten eli ns. kriittisten osuudet ovat hyvin pieniä. Lisäksi tässä on huomattava, että kun jotain asiaa tarkastellaan näin laajalla asteikolla (0–10; 11 vaihtoehtoa), on huomattava, että NPS-mittarin mukaan neutraalit vaihtoehdot seitsemän ja kahdeksan (kuvassa harmaalla) valinneet ovat asteikossa selkeästi positiivisella puolella. Vaihtoehto ”5”, mikä on asteikon keskikohdassa, luokitellaan NPS-laskelmissa kriittiselle puolelle, kuten tietenkin myös vaihtoehto ”6”, mikä asteikolla on jo positiivisella puolella.

Molempien kysymysten kohdalla miehet olivat hieman naisia kriittisempiä. Tässä tarkastelussa olivat mukana ne vastaajat, jotka olivat valinneet sukupuolekseen jommankumman näistä kahdesta. Naisten joukossa suosittelijoita oli enemmän ja neutraaleja ja kriittisiä vastaavasti vähemmän. Suositteluhalukkuus niin ikään kasvoi hyvin selvästi iän mukana. Nuoremmat vastaajat olivat selvästi vanhempia kriittisempiä.

Saavutettavuuden ja liikkumisen näkökulmasta lähes kaikki osa-alueet arvioitiin huomattavan positiivisesti kävijäkyselyyn vastanneiden kesken (kuvio 9). Ainoa liikkumiseen ja saavutettavuuteen liittyvä asia, missä kävijäkyselyn tuloksissa näkyi jonkinasteista kritiikkiä, koski jonottamista, kuten jo luvussa kolme kerrottiin. Noin viidennes vastaajista koki, että joutui jonottamaan Vallisaareen lautalle liian kauan, mutta toisaalta suurin osa ei nähnyt tässäkään asiassa ongelmaa. Kävijäkyselyn avovastauksissa annettiin lautalle jonottamisen lisäksi negatiivista palautetta myös teosten luokse jonottamisesta.

Kuvio 9. Kävijöiden arvioita saavutettavuudesta ja liikkumisesta

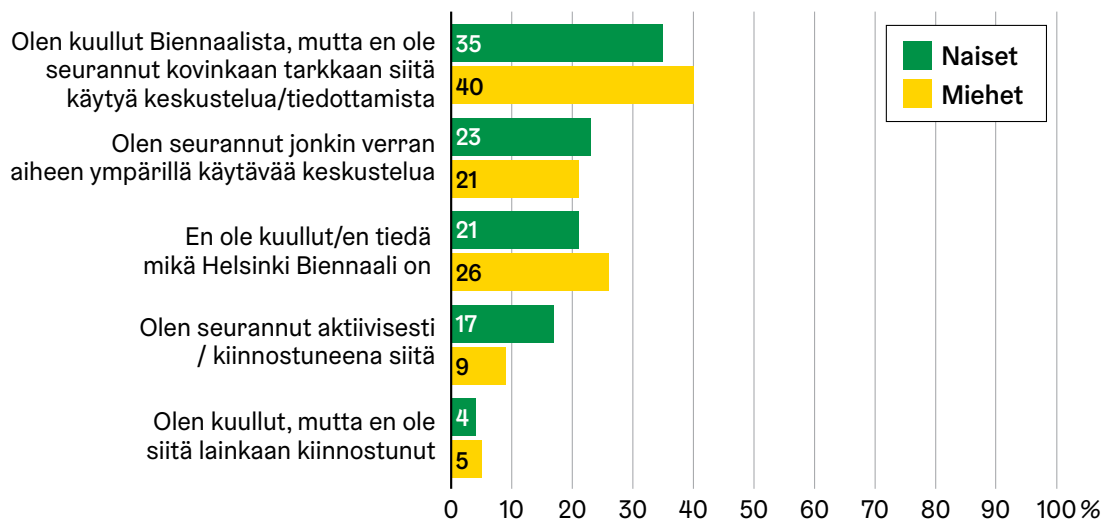


Lähde: Kävijäkysely, KANTAR TNS (n=1 452-1 519)

5.5 Tapahtuman tunnettuus ja kiinnostavuus

Helsinkiläisille suunnattuun kuntalaiskyselyyn vastanneista vain alle neljännes ei ollut kuullut Helsinki Biennaalista (kuvio 10). Tapahtuman voidaan siis sanoa olleen varsin hyvin tunnettu helsinkiläisten keskuudessa. Aiheen ympärillä käytyä keskustelua oli vähintäänkin jonkin verran seurannut yli kolmannes vastaajista. Tunnettuudessa ja myös tämän keskustelun seuraamisessa oli eroja vastaajaryhmien kesken: tunnettuus kasvoi aineiston perusteella iän mukana ja naiset olivat seuranneet biennaalista käytävää keskustelua miehiä aktiivisemmin.

Kuvio 10. Helsinki Biennaalin tunnettuus helsinkiläisten keskuudessa



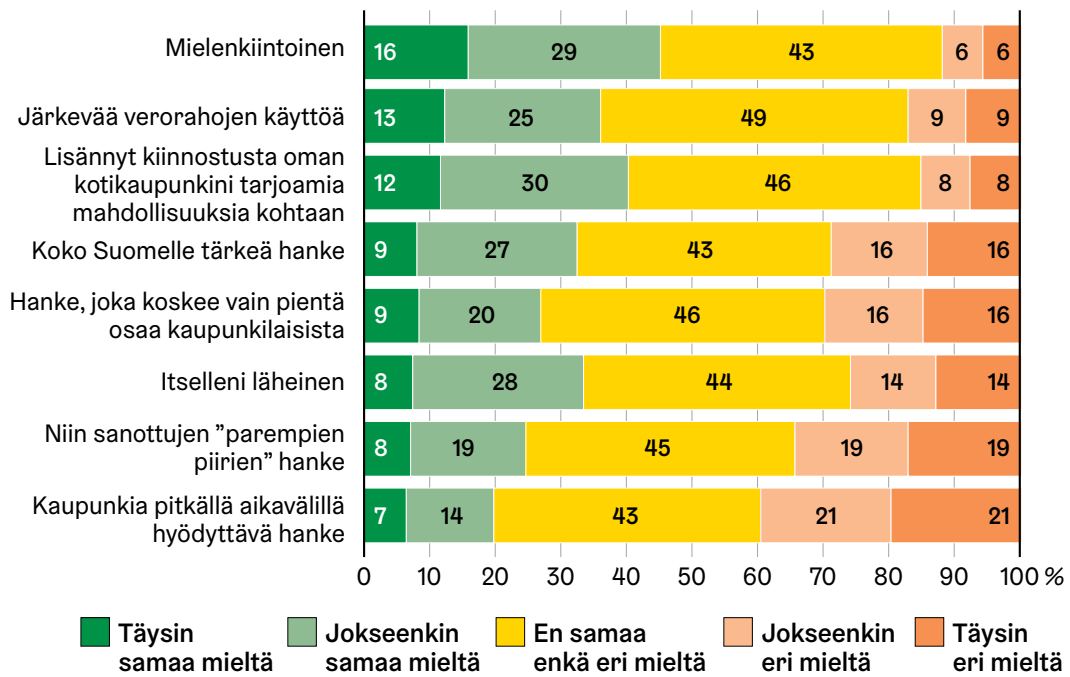
Lähde: Kuntalaiskysely, TAK (n=1 035). Mukana ne, jotka ovat vastanneet sukupuolekseen joko nainen tai mies.

Kuntalaiskyselyssä kysyttiin myös yleisiä näkemyksiä biennaalista kaikilta vastaajilta, olivat nämä sitten osallistuneet tapahtumaan tai ei. Kaikista vastaajista vain noin joka kymmenes ei pitänyt Helsinki Biennaalia lainkaan mielenkiintoisena, mutta epävarmoja oli lähes yhtä paljon kuin niitä, joiden mielestä tapahtuma oli mielenkiintoinen. Tässä on tietenkin huomioitava edellä mainittu; kuntalaiskyselyä ei lähtökohtaisesti suunnattu Helsinki Biennaalin yleisölle, ja ylivoimaisesti suurin osa ei ollut vierailut Vallisaaressa koskaan, saati sitten tapahtuman aikana.

Edelleen vain varsin pieni osuus kuntalaiskyselyn vastaajista koki, ettei Helsinki Biennaali hyödytä kaupunkia pitkällä aikavälillä tai että se ei ole järkevää verorahojen käyttöä. Vaikka epävarmojen osuus on näiden kohdalla lähes puolet, voidaan todeta, että tulokset ovat selvästi kallellaan positiiviseen suuntaan. Tällaisissa kyselyissä on tyypillistä, että negatiiviset näkemykset ilmaistaan selvästi, ja kuten todettua, näitä oli aika vähän. Luonnollisesti ne vastaajat, jotka olivat biennaalista tietoisia, olivat vastauksissaan positiivisempia kuin ne, jotka eivät olleet kuulleet tai kiinnostuneita hankkeesta.

Naiset pitivät Helsinki Biennaalia mielenkiintoisempänä, itselle läheisempänä ja järkevämpänä verorahojen käyttönä kuin miehet (kuvio 11). Naiset myös kokivat miehiä enemmän, että hanke on lisännyt kiinnostusta kotikaupungin mahdollisuuksiin. Yleisemminkin miehet suhtautuivat naisia skeptisemmin Helsinki Biennaaliin. Naisiin verrattuna miehet pitivät Helsinki Biennaalia useammin ”parempien piirien hankkeena” tai toisaalta hankkeena, joka koskee vain pientä osaa kaupunkilaisista. Nämä naisten ja miesten eroja korostavat tulokset ovat hyvin tyypillisiä ja täysin linjassa kulttuurin koskevien kyselyiden ja tutkimusten kanssa. Tämähän havaittiin myös tässä esitellyn tutkimuskokonaisuuden kävijäkyselyä esittelevissä tuloksissa.

Kuvio 11. Helsingkiläisten näkemyksiä Helsinki Biennaalista



Lähde: Kuntalaiskysely, TAK (n=1 044–1 047)

Lisäksi HAM Helsingin taidemuseo tunnistettiin hyvin yleisön keskuudessa tapahtuman järjestäjätahoksi. Miltei puolet kävijäkyselyyn vastanneista osasi nimetä biennaalin järjestäjätahoksi HAM Helsingin taidemuseon tai Helsingin kaupungin (kuva 14). Taidemuseo mainittiin vastauksissa toki usealla eri tavalla, kuten ”taidemuseo” tai ”Helsingin taidemuseo” ilman liitettä HAM. Myös yhteistyökumppaneita, kuten Metsähallitus, mainittiin useita kertoja näiden edellä mainittujen vastausten yhteydessä.

Kuva 14. Kuka (mikä taho) mielestäsi on Helsinki Biennaalin järjestäjä? Lähde: Helsinki Biennaalin kävijäkysely/KANTAR TNS (avokysymys, n=717)



5.6 Yhteistyökumppaneiden palautetta tapahtuman vaikuttavuudesta ja biennaaliyhteistyöstä

Helsinki Biennaalin yhteistyökumppanit kertoivat seuraavansa mielenkiinnolla ensimmäisen tapahtuman arviointia, tuloksia ja sen saamaa palautetta. Lisäksi he olisivat kiinnostuneita kuulemaan tärkeimmistä opeista ja kehitysideoista. Tapahtuman arviointi koettiin osaksi yhteistyötä ja yhteistyökumppanit painottivat sen olevan myös ensiarvoisen tärkeää tulevien biennaalitapahtumien suunnittelun ja rahoituksen näkökulmasta. Rahoitusta myöntäneiden säätiöiden näkökulmasta yhteistyö kaupungin kanssa on jatkossakin tärkeää ja yhteistyötä halutaan kehittää vaikuttavuusarvioinnin perusteella.

Yhteistyökumppanit olivat tyytyväisiä tapahtuman viestinnälliseen vaikuttavuuteen eli medianäkyvyyteen. Tapahtuman viestintä ja markkinoinnin koettiin olleen tasokasta ja tapahtuma oli monipuolisesti esillä eri viestintävälineissä sekä katukuvassa. Helsinki Biennaali sai paljon huomiota kansainvälisessä mediassa: siitä kirjoittivat muun muassa Dagens Nyheter, El País, Financial Times, Forbes, Frankfurter Allgemeine Zeitung, Monocle, The Telegraph sekä lukuisat design- ja taidemediat. Lisäksi biennaali mainittiin Time-lehden The World's 100 Greatest Places 2021 -listalla. Palaute biennaalin yhteistyökumppaneilta oli ylipäätään myönteistä. Yhteistyö HAMin biennaalitiimin kanssa koettiin hyväksi ja asialliseksi.

HAM Helsingin taidemuseo kävi tapahtuman toteutuksesta vastaavien yhteistyökumppaneiden (Metsähallitus, saaren yrittäjät ja lauttaliikenteestä vastanneet yritykset) kanssa palautekeskusteluja biennaalin operatiivisesta tuotannosta. Kuten aiemmin raportissa on todettu, HAM vastaa tapahtuman tuotannollisesta raportoinnista, joten käytännön järjestelyissä mukana olleiden yhteistyökumppaneiden palaute otetaan huomioon tuotannon jatkokehityksessä eikä sitä käsitellä tarkemmin tämän vaikuttavuustutkimuksen osana.

Helsinki Biennaalin matkailullisiin vaikutuksiin ja Helsingin merellisyyden tukemiseen liittyvät kehittämisideat

Tapahtuman matkailullisuuden ja vetovoiman kehittäminen

- Sijoittamalla lisää ravintola- ja kahvilapalveluita Vallisaaren kävelyreitille varrelle voitaisiin kävijöitä palvella jatkossa entistä paremmin.
- Helsinki Biennaalin levittämistä myös muille Helsingin saarille tulee harkita tarkkaan, koska lähes kaikki kävijäkyselyn vastaajista piti Helsinki Biennaalin keskittämistä yhdelle saarelle hyvänä asiana.
- Jos tapahtuma haluaa tavoitella lisää kävijöitä ja lisätä tapahtuman matkailullista vetovoimaa, tulee saaren kantokyky arvioida uudelleen. Ks. lisää luku neljä ”Biennaalin ympäristövaikutuksista”.
- Mikäli tapahtuman vaikuttavuutta halutaan jatkossa tarkastella laajemmin, oheistapahtuminen kävijälaskentaa on tilastoitava myös oheistapahtumissa samalla tavalla. Oheistapahtumien kävijäprofileja voitaisiin myös jatkotutkimuksen osana tarkastella syvemmin.
- Helsinki Biennaalin kohdalla kerättiin kaksi laajaa kyselyaineistoa (kävijäkysely ja kuntalaiskysely), joiden tarkempaa hyödyntämistä tulisi pohtia. Tässä raportissa tulokset esiteltiin vain pintapuolisesti. Aineistot mahdollistavat huomattavasti tarkempia pohdintoja, joista edelleen olisi hyötyä tulevien biennaalien ja muidenkin tapahtumien seurannassa.

6 Johtopäätökset

Nykytaidetapahtuma Helsinki Biennaali järjestettiin ensimmäistä kertaa 12.6.–26.9.2021 Vallisaaressa, jossa vieraili kesän aikana 148 000 kävijää. Lisäksi biennaali tarjosi yleisölle taide-elämyksiä eri puolilla Helsinkiä.

Koska biennaali oli yksi Helsingin kaupunkistrategian 2017–2021 hankkeista, tapahtumasta päätettiin tehdä laaja vaikuttavuustutkimus. Tutkimuksen tavoitteena oli kerätä ensimmäisestä biennaalista kattavat lähtötasotiedot ja lisäksi tuottaa tietoa biennaalin vaikuttavuudesta.

Vaikuttavuutta arvioitiin suhteessa biennaalille asetettuihin kolmeen päätavoitteeseen:

- Helsingin tunnettuuden kasvattaminen korkeatasoisena kuvataide- ja kulttuurikaupunkina
- Merellisen Helsingin ja merellisten palvelujen esiin nostaminen
- Ekologisesti kestävä ja vastuullisen tapahtuman järjestäminen

Tapahtuman vaikutuksia lähestyttiin sosiokulttuuristen ja imagoaikutusten sekä ympäristö- ja taloudellisten vaikutusten näkökulmista. Tutkimuskokonaisuus toteutettiin laadullisilla ja määrällisillä tutkimusmenetelmillä.

Tutkimuksen keskeisimpiä aineistoja olivat Vallisaaressa toteutettu yleisökysely, helsinkiläisille suunnattu kuntalaiskysely ja tapahtuman kävijälaskentadata. Tutkimuksen osana haastateltiin tapahtuman taiteilijoita ja yhteistyökumppaneita ja Helsingin kuvataidekentän asiantuntijoita. Lisäksi toteutettiin yritys-kysely biennaaliin läheisesti liittyville merellisille yrittäjille. Biennaalin ympäristöohjelmaan liittyneiden ympäristövaikutusten aineisto kerättiin osana Ekokompassi-järjestelmän toteuttamista. Tutkimuskokonaisuuden tausta-aineistoina käytettiin myös muita matkailun tilastoaineistoja.

Tehdyn arvioinnin perusteella voidaan todeta, että tapahtuma vastasi sille asetettuihin tavoitteisiin ja vaikuttavuuden odotuksiin. Tapahtuma tarjosi taide-elämyksiä erityyppisille yleisöille ja vahvisti Helsingin mainetta kuvataide- ja kulttuurikaupunkina. Samaan aikaan tapahtumalla tuettiin Helsingin merellisen strategian tavoitteita. Helsinki Biennaali sitoutui lisäksi noudattamaan ympäristöohjelmansa kriteereitä ja toimimaan kestäväällä ja vastuullisella tavalla tapahtuman järjestämisessä myös jatkossa.

Tapahtumakävijöiden kulutus ja kokemus

Tapahtuman kävijäprofiili oli hyvin samankaltainen kuin kulttuuritapahtumien kävijäprofiili yleisesti: kaksi kolmesta biennaalissa vierailleesta oli naisia. Noin puolet vieraista oli helsinkiläisiä; pääkaupunkiseudun ulkopuolelta Suomesta oli kotoisin noin neljännes vieraista. Ulkomaisia oli noin joka kymmenes. Lähes puolet vieraista oli 25–44-vuotiaita. Kävijäprofiili oli selvästi painottunut korkeasti koulutettuihin. Puolet kävijäkyselyyn vastanneista oli vähintäänkin ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneita.

Biennaalin saavuttiin pääasiassa lähialueilta, mikä oli kesällä 2021 vallitsevassa Covid-19-pandemiatilanteessa odotettua. Muualta Suomesta tulleista noin kolmannes tuli Helsinkiin biennaalin takia, joten selvästi tapahtuma kuitenkin houkutteli jonkin verran ihmisiä Helsinkiin. Vallisaaressa vierailleista 148 000 kävijästä noin kolmannes eli 50 000 oli kotoisin jostain muualta kuin pääkaupunkiseudulta ja yli 10 000 ulkomailta.

Helsingin ulkopuolelta vierailleista vastaajista suurin osa kulutti rahaa ravintola- ja kahvilapalveluihin. Liikkumiseen kulutti rahaa noin puolet, ostoksiin kolmasosa ja majoitukseen noin joka neljäs. Helsingin ulkopuolelta tulleet kuluttivat Helsingin-vierailunsa aikana rahaa keskimäärin noin 50 euroa kävijää kohden. Biennaali-alueella Vallisaaressa

käytettiin rahaa keskimäärin noin kymmenen euroa kävijää kohden. Näin ollen Helsinki Biennaalin vierailijoiden lisäkulutuksesta syntyneen suoran taloudellisen vaikutuksen voidaan arvioida olevan noin 2,4 miljoonaa euroa. Nämä tiedot ovat suuntaa antavia.

Suurin osa kävijäkyselyyn vastanneista antoi tapahtuman kokonaisarvosanaksi hyvän tai erinomaisen ja suurin osa heistä koki mieleenpainuvia taide-elämyksiä vierailunsa aikana. Yleisö antoi tapahtumakokemuksestaan kritiikkiä mm. jonotuksesta lautoille ja teosten luokse sekä teosten huoltotöistä, joiden aikana teokset olivat kiinni. Lisäksi negatiivista palautetta annettiin ravintolapalveluiden hinta-laatusuhteesta ja niiden pääasiallisesta keskittymisestä yhteen paikkaan Torpedonlahdelle. Esteettömyydestä tuli myös kritiikkiä ja tähän toivottiin kiinnitettävän huomiota seuraavaa tapahtumaa rakennettaessa ja teospaikkoja valittaessa. Seuraavalle biennaalille toivottiin pidempiä aukioloaikoja, lisää lounasmahdollisuuksia reitin varrelle, vähemmän sisätila- ja videoteoksia ja maksutonta, paperista karttaa.

Tapahtuma vaikutti positiivisesti taiteilijoiden työskentelyyn ja Helsingin kuvataidekaupunki-imagoon

Haastateltujen tapahtumaan osallistuneiden taiteilijoiden mukaan Helsinki Biennaali oli koronasta huolimatta merkittävä heidän työskentelynsä ja näkyvyytensä kannalta. Palautteen perusteella voidaan sanoa, että taiteilijat olivat tyytyväisiä tapahtuman käytännönjärjestelyihin ja he kokivat, että yhteistyö HAMin biennaalitiimin kanssa sujui hyvin. Taiteilijoiden tyytyväisyydellä on moninaisia vaikutuksia; positiivinen viesti leviää taideyhteisössä ja se vahvistaa näin kansainvälistä ja kansallista yhteistyötä sekä Helsingin mainetta kuvataidekaupunkina.

Haastateltujen Helsingin kuvataidekentän asiantuntijoiden mukaan Helsinki Biennaali oli onnistunut ja tapahtuma nostaa suomalaisen kuvataiteen asemaa sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Heidän mukaansa Helsingin imago kiinnostavana kansainvälisenä kuvataidekaupunkina vahvistui tapahtuman ansiosta. Asiantuntijoilta ja taiteilijoilta toki saatiin myös kriittisiä näkemyksiä, jotka pääasiassa olivat tuotantoon ja tapahtuman käytännön toteutukseen liittyviä. Asiantuntijoilta tuli myös ymmärrystä näihin ongelma-kohtiin, koska tapahtuma järjestettiin ensimmäistä kertaa.

Yleisötyöllä vahvistettiin biennaalin saavutettavuutta ja tuettiin osallistujien yhdenvertaisuutta

Biennaalin yhtenä, isona kokonaisuutena oli yleisötyö, jonka voidaan palautteen perusteella arvioida onnistuneen erittäin hyvin. Biennaali toi taidetta mantereelle ja saavutettavaksi myös eri tavoin niille, joille kulkeminen saareen olisi voinut olla haasteellista.

Yleisötyön puitteissa tehty Helsingin kaupungin toimialojen välinen yhteistyö koettiin myös onnistuneeksi. Arvioiden mukaan yleisötyöllä vahvistettiin siihen osallistuneiden yhdenvertaisuutta ja hyvinvointia vauvaiästä vanhuuteen. Voidaankin sanoa, että kaupungin eri alueille jalkautuminen tuki suoraan biennaalin saavutettavuutta ja yhdenvertaisuuden toteutumista. Samalla biennaalin myötä HAM Helsingin taidemuseo sai uusia työkaluja, ideoita ja osaamista säännölliseen yleisötyöhön.

Tapahtuma tuki Helsingin merellisyysstrategiaa

Helsingin kaupungin merellisyysstrategian hengessä voidaan tapahtumaa pitää varsin onnistuneena. Reilusti yli puolet kävijäkyselyyn vastanneista koki, että vierailu lisäsi kiinnostusta Helsingin saaristoa kohtaan ja toisaalta lähes puolet vastasi, että vierailu sai katsomaan Helsinkiä uudella tavalla. Ylivoimaisesti suurin osa kuntalaiskyselyyn vas-

tanneista piti Helsingin saariston vapaa-ajankäytön edistämistä hyvänä asiana. Lähes yhtä moni edellä mainittuun kuntalaiskyselyyn vastanneista piti Helsinkiä leimallisesti merellisenä kaupunkina.

Vain varsin pieni osuus kuntalaiskyselyyn vastanneista koki, ettei Helsinki Biennaali hyödytä kaupunkia pitkällä aikavälillä tai että se ei ole järkevää verorahojen käyttöä. Naiset pitivät Helsinki Biennaalia mielenkiintoisempana, itselle läheisempänä ja järkevämpänä verorahojen käyttönä kuin miehet. Naiset myös kokivat miehiä enemmän, että hanke on lisännyt kiinnostusta kotikaupungin mahdollisuuksiin.

Vaikka käsillä olevassa vaikuttavuuden kokonaisarvioinnissa ei tarkasteltu laajemmin biennaalin vaikutuksia merellisiin rakennuksiin, rakentamiseen ja liikenteeseen tai liikkumiseen, voidaan kuitenkin todeta, että tapahtumalla oli vaikutuksia meriliikenteen ja infrastruktuurin kehittämiseen. Tapahtuman sijoittuminen Vallisaareen oli osa Helsingin vesiliikennöinnin kehittämistä ja saarelle suunniteltua kunnallis- ja yhdyskuntatekniikan rakentamista. Liikennöintiä varten saaristoon avattiin uusi, Hakaniemestä Kruunuvuorenrannan, Vasikkasaaren ja Lonnan kautta kulkeva reitti sekä Suomenlinnan ja Vallisaaren välillä kulkeva rengasreitti.

Vallisaari oli kävijöiden mielestä hyvä valinta biennaalin tapahtumapaikaksi. Selvä enemmistö tapahtumakävijöistä piti vierailuaan Vallisaarella onnistuneena. Ylivoimaisesti suurin osa vastaajista halusi myös vierailla Vallisaarella uudelleen.

Helsinki Biennaali vaikutti selvästi vastanneiden päätökseen lähteä Vallisaareen. Vierailun yleisimpänä syynä oli jo etukäteen arvioitu yhdistelmä ulkoilua ja taidetta, mikä paikan päällä toteutui kävijöiden mukaan erinomaisesti. Vierailu lisäsi monien kiinnostusta ulkoiluun, mutta myös taidetta kohtaan. Vallisaaren ainutlaatuinen miljöö sekä luonnon ja taiteen yhdistelmä sai osakseen runsaasti kehuja ja tapahtuman keskittämistä yhdelle saarelle pidettiin hyvänä asiana.

Tapahtumalle luotiin vastuullinen ympäristöohjelma

Helsinki Biennaalille päätettiin tehdä oma ympäristöohjelma, joka toteutettiin Ekokompassi-järjestelmällä. Tapahtuma auditointiin kesällä 2021 ja sille myönnettiin Ekokompassi-sertifikaatti seuraavaksi kolmeksi vuodeksi. Biennaali sai kiitosta erityisesti laajasta yhteistyöstä yhteistyökumppaneiden kanssa sekä halusta tavoitella edelläkävijyyttä vastuullisuuskysymyksissä taidekentällä.

Ympäristöohjelmasta saatujen aineistojen perusteella voidaan kuitenkin todeta, että tapahtuma aiheutti kulumaa saaren suurille ruohokentille. Herkemmillä alueilla ei havaittu kulumista. Tästäkin huolimatta, nyt ensimmäisen biennaalin jälkeen, saaren kantokykyä on hyvä arvioida uudestaan ennen seuraavan tapahtuman järjestämistä.

Tapahtuman ympäristötoiminta herätti kiinnostusta taidealalla niin kotimaassa kuin kansainvälisesti. Helsinki Biennaalilla onkin mahdollisuus toimia jatkossa edelläkävijänä ja kehittää uusia työkaluja taidetapahtumien ympäristövaikutuksien huomioimiseen.

Tapahtumajärjestäjien mukaan Helsinki Biennaalin tavoitteena on tehdä biennaalista hiilineutraali jo lähitulevaisuudessa. Biennaalin ympäristökoordinaattorin mukaan tätä varten tarvitaan kuitenkin resursseja, uusia työkaluja ja halukkuutta tehdä asioita uudella tavalla. Hänen mukaansa ympäristöasioita voitaisiin lähestyä jatkossa laajemmasta – vastuullisuuden – näkökulmasta osana biennaalin jatkokehitystyötä.

Vaikuttavuustutkimuksen hyödyntäminen toimialalla ja jatkotutkimusaiheita

Helsinki Biennaalin vaikuttavuustutkimuksella tuettiin Helsingin kaupungin tavoitetta johtaa kaupunkia tiedolla. Tällä vaikuttavuustutkimuksella luotiin biennaalille lähtötasotiedot ja arviointimalli tulevien tapahtumien analysointia varten.

Tutkimusprosessin aikana siirrettiin lisäksi osaamista Helsingin kaupunginkanslian kaupunkitietoyksiköstä Helsingin kaupungin kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluiden toimialalle (KUVA), kulttuurin palvelukokonaisuuteen. Samaa tutkimustapaa ja tiedon tuotannon mallia voidaan jatkossa hyödyntää soveltuvin osin laajemmin KUVA:n palveluiden kehittämistyössä. Helsinki Biennaalin tutkimuskokonaisuudesta voidaan ottaa osakokonaisuuksia malliksi erilaisten kulttuuripalveluiden tai tapahtumien arviointiin ja seurantaan.

Tehty tutkimus oli mittava ja siinä hyödynnettiin isoa aineistokokonaisuutta. Jatkossa seuraavien biennaalien osana vaikuttavuustutkimuksen laajuutta tulisikin arvioida uudelleen. Aineiston koon vuoksi sen tutkimuksellinen analysointi ei välttämättä ole mahdollista jatkossa samoilla resursseilla, jotka tutkimukseen oli käytettävissä vuosina 2019–2021.

Siitä huolimatta, että jo nyt läpikäyty ja analysoitu biennaaliaineisto oli erittäin laaja, tämän tutkimuksen ulkopuolelle rajautui paljon mielenkiintoisia tutkimusalueita ja materiaaleja. Jatkossa biennaalitutkimusta voisikin syventää mm. tarkastelemalla Helsinki Biennaalin vaikutuksia merelliseen rakentamiseen, liikennöintiin tai liikkumiseen. Samoin Vallisaaren kulttuurihistoriallisesti arvokkaat rakennukset ansaitsisivat oman tutkimuksensa. Tapahtumaa voisi tutkimuksellisesti lähestyä lisäksi sen viestinnällisen vaikuttavuuden näkökulmasta. Uusia näkökulmia kulttuuritapahtuman vaikuttavuuteen toisi myös seuraavien tapahtumien kävijöiden liikunnallisuuden ja hyvinvoinnin tarkastelut. Lisäksi kansainvälinen vertailu muihin biennaaleihin ja niiden vaikuttavuuteen toisi tapahtuman kehittämiseen tärkeää lisätietoa, vaikkakin vertailukelpoisen tiedon löytäminen tulee olemaan haastavaa. Tutkimusmenetelmät ja analyysimallit vaihtelevat maittain ja tapahtumittain, joten tämä tulisi ottaa kaikissa tulevissa kansainvälissä biennaalivertailussa huomioon.

Lähteet

1. Maailman toimivin kaupunki: Helsingin kaupunkistrategia 2017–2021. (https://www.hel.fi/static/kanslia/kaupunkistrategia/Maailman_toimivin_kaupunki_strategiaesite.pdf)
2. Jan Vapaavuori: Kuvan kevät – puhe taideyliopiston Kuvataideakatemia maisterinäyttelyn avajaisissa 4.5.2018. (<https://vapaavuori.net/fi/2018/05/04/kuvan-kevat-puhe-taideyliopiston-kuvataideakatemia-maisterinayttelyn-avajaisissa/>)
3. Helsingin merellinen strategia 2030. (<https://www.hel.fi/static/kanslia/elo/merellinen-strategia-2030.pdf>)
4. Vallisaaren ja Kuninkaansaaren yleissuunnitelma. (<https://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Muut/vallisaari-yleissuunnitelma.pdf>)
5. Ekokompassi. (<https://ekokompassi.fi/>)
6. Motiva: Energiankäyttö Suomessa, sähkön hankinta ja kulutus. (https://www.motiva.fi/ratkaisut/energian kaytto_suomessa/sahkon_hankinta_ja_kulutus), viitattu 5.11.2021
7. LIPASTO yksikköpäästötietokanta. (<http://lipasto.vtt.fi/yksikkopaastot/>), viitattu 21.10.2021
8. Foundation myclimate. (https://co2.myclimate.org/en/offset_further_emissions), viitattu 21.10.2021
9. Sitra. Keskivertosuomalaisen hiilijalanjälki. (<https://www.sitra.fi/artikkelit/keskivertosuomalaisen-hiilijalanjalki/>), viitattu 5.11.2021
10. Helsingin sanomat (Niko Kettunen): ”Tutkimus kartoitti tarkasti Euroopan eri alueiden hiilijalanjäljet.” (<https://www.hs.fi/tiede/art-2000005295459.html>), viitattu 5.11.2021
11. Helsingin yliopisto: Hiilifiksi järjestö, laskuri. (<https://blogs.helsinki.fi/hiilifiksi/laskuri/>), viitattu 11.10.2021
12. Helsinki Marketing: Valitse vastuullisemmin-sivusto. ”Helsinki Biennaali näyttää tietä vastuullisuudessa.” (<https://www.myhelsinki.fi/fi/valitse-vastuullisemmin/helsinki-biennaali-n%C3%A4ytt%C3%A4%C3%A4-tiet%C3%A4-vastuullisuudessa>), viitattu 11.10.2021
13. Suomen virallinen tilasto (SVT): Panos-tuotos [verkkajulkaisu], ISSN=1799-1994. 2018. Helsinki: Tilastokeskus. (http://www.stat.fi/til/pt/2018/pt_2018_2021-04-29_tie_001_fi.html), viitattu 21.12.2021

Liitteet

Liite 1. Tutkimustapa

Helsinki Biennaalin 2021 vaikuttavuustutkimuskokonaisuutta valmisteli työryhmä, joka toimi vuosina 2019–2021. Tutkimustyötä koordinoitiin aluksi Helsingin kaupunginkanslian elinkeino-osastolta ja sen jälkeen strategiasaston kaupunkitietoyksiköstä. Työryhmä toimi Helsinki Biennaalin ohjausryhmän alaisuudessa, jonka puheenjohtajana oli kulttuuri- ja vapaa-ajan toimialajohtaja Tommi Laitio.

Helsinki Biennaalin vaikuttavuuden tutkimussuunnitelmaan sisällytettiin tapahtuman sosiokulttuuriset ja imagovaikutukset sekä ympäristö- ja taloudelliset vaikutukset. Tutkimuksen ulkopuolelle rajattiin tapahtuman vaikutukset rakennuksiin (ns. vaikutukset kulttuuriympäristöön), rakentamiseen ja liikenteeseen sekä liikkumiseen. Tutkimusaineisto kerättiin pääasiassa vuoden 2021 aikana.

Tutkimuksen aineistot, menetelmät ja toteuttajat

Tutkimusaineisto	Aineiston koko	Tutkimusmenetelmä/ aineistomuoto	Tutkimuksen toteuttaja/aineiston kerääjä
yleisötutkimus Vallisaarella	N=1 539	sähköinen kysely joko linkin tai QR-koodin kautta	KANTAR TNS
yleisökyselyaineisto	N=209	sähköinen kysely	Tutkimus- ja Analysointikeskus TAK
helsingiläisille suunnattu kuntalaiskysely	N=1 185	internetpaneeli	Tutkimus- ja Analysointikeskus TAK
kävijälaskenta-aineistot		matkustajamäärälaskenta lautoilla ja kävijäanturilaskenta saarella	Metsähallitus, Suomen Saaristolijetetus, JT-line sekä Hypercell Industries
taielijahaastattelut ja -kysely	15	haastattelu ja sähköinen kysely	Helsingin kaupungin kulttuuri- ja vapaa-ajan toimialan kumppanuusyksikkö
Helsinki Biennaalin yhteistyökumppaneiden ja Helsingin kuvataidekentän asiantuntijoiden haastattelut	6	haastattelu	Helsingin kaupungin kulttuuri- ja vapaa-ajan toimialan kumppanuusyksikkö
HAM Helsingin taidemuseon Yleisöt ja yhteisöt -tiimin yleisötyön raportti		kirjallinen raportti	HAM Helsingin taidemuseo

Tutkimuksen aineistot, menetelmät ja toteuttajat

Tutkimusaineisto	Aineiston koko	Tutkimusmenetelmä/ aineistomuoto	Tutkimuksen toteuttaja/aineiston kerääjä
Helsinki Biennaalin viestinnän ja markkinoinnin media-aineistot ja muut biennaalin tuotannolliset raportit		sähköinen mediaseuranta-aineisto ym. kirjalliset raportit	HAM Helsingin taidemuseo/Helsinki Biennaali ja Helsinki Marketing
Helsinki Biennaaliin läheisesti liittyvien merellisten yrittäjien yritys­kysely	muutamia vastauksia /10:stä	sähköinen kysely	Helsingin kaupungin­kanslian kaupunkitieto­yksikkö
rajahaastattelu-tutkimus		rajahaastattelu	Tutkimus- ja Analysointikeskus TAK
kotimaan matkailu-tutkimus		toistaiseksi jatkuva internetpaneelikysely	Tutkimus- ja Analysointikeskus TAK
Helsinki Biennaalin ympäristöohjelman aineisto		Ekokompassijärjestelmä	HAM Helsingin taidemuseo/Helsinki Biennaali
taloudellisten vaikutusten laskelmat		panos-tuotosmalli	Kaupunkitutkimus TA

Liite 2. Ekokompassi-järjestelmän toteuttaminen Helsinki Biennaalissa 2021

Helsinki Biennaalin 2021 ympäristöohjelma luotiin Ekokompassi-ympäristöjärjestelmällä. Ekokompassi on Suomen Luonnonsuojeluliiton Kinos Oy:n kehittämä ja hallinnoima järjestelmä, joka pohjautuu kansainvälisiin ympäristöjohtamisen standardeihin. Järjestelmä sisältää 10 ympäristökriteeriä, joita järjestelmään sitoutunut taho sitoutuu noudattamaan.

Ekokompassi-sertifikaatti myönnetään toimijalle kolmeksi vuodeksi kerrallaan tapahtuman auditoinnin jälkeen. Auditointi tullaan suorittamaan tämän jälkeen uudelleen. Väliajalla toimijan täytyy pystyä osoittamaan, että ympäristötyötä on viety eteenpäin. Ympäristöasioiden eteenpäin vientiä voidaan osoittaa muun muassa ympäristöohjelman tavoitteiden ja toimenpiteiden päivittämisellä.

Ekokompassin läpiviemiseksi toimijan täytyy osoittaa, että se täyttää Ekokompassin määrittelemät kymmenen kriteeriä. Merkittävimmät järjestelmän vaiheet ovat:

1. Alkukartoitus:

- Selvitetään toimijan lähtötila; mitä toimia tehdään jo, mitä ei.

2. Ympäristövaikutusten arviointi (YVA):

- Määritellään toimijan merkittävimmät ympäristövaikutukset, joihin toimijalla on vaikutusvaltaa.
- YVA:n pohjalta laaditaan ympäristöohjelma sekä ympäristölupaus. Tämän jälkeen ympäristöohjelmaa lähdetään toteuttamaan konkreettisesti jokapäiväisessä työssä.

3. Auditointi:

- Toimijan ympäristötyö auditoidaan ulkopuolisen auditoijan toimesta.

Alkukartoitus Helsinki Biennaalissa tehtiin vuonna 2019 kesän ja syksyn aikana. Alkukartoituksessa biennaalin ympäristötoimia kartoitettiin Ekokompassi-järjestelmän kysymyspatteristolla. Kysymyspatteristo sisälsi kysymyksiä muun muassa organisaation perustiedoista, tapahtuman perustiedoista ja kuvauksesta sekä syitä miksi biennaaliorganisaatio oli valinnut Ekokompassin ympäristöjärjestelmäkseen. Suurin osa kysymyksistä keskittyi kuitenkin ympäristöosa-alueiden selvittämiseen sisältäen kysymyksiä jätteistä, energian käytöstä, veden kulutuksesta, hankinnoista, materiaali-tehokkuudesta ja kemikaaleista, logistiikasta, melusta, yhteistyökumppaneista sekä viestinnästä. Kysymyspatteristo käytiin läpi Metsähallituksen, silloisen lauttaoperaattorin sekä saaren yrittäjien edustajan kanssa. Helsinki Biennaali pyrki näin saamaan paremman kokonaiskuvan omasta toiminnastaan suhteessa Vallisaaren ympäristöön. Alkukartoituksen tekoon osallistui kaiken kaikkiaan kymmenen henkilöä edellä mainituista organisaatioista. Alkukartoituksen veti Helsinki Biennaalin ympäristökoordinaattori yhdessä Helsingin kaupungin kaupunginympäristöpalvelujen (KYMP) kahden ympäristösuunnittelijan kanssa.

Alkukartoituksen jälkeen Helsinki Biennaali suoritti ympäristövaikutusten arvioinnin eli YVA:n. Tähän vaiheeseen osallistui 12 henkilöä eri organisaatioista. Mukana oli Metsähallitus, Vallisaaren yrittäjien edustaja, Helsinki Biennaalin työntekijöitä, Helsingin kaupungin ympäristöpalvelujen edustajia sekä kaupungin merellisestä strategiasta vastaavia henkilöitä. YVA toteutettiin työpajamuotoisesti. Työpajapäivä alkoi alkukartoituksen tulosten läpikäymisellä, jonka jälkeen siirryttiin itse ympäristövaikutusten arviointiin. Arvioinnin tavoitteena oli pisteyttää alkukartoituksen esiin nostamia kohtia sen

perusteella, mikä niiden ympäristövaikuttavuus on sekä huomioida Helsinki Biennaalin sekä biennaalin yhteistyökumppaneiden mahdollisuuksia vaikuttaa näihin ympäristötekijöihin. Ideana prosessissa oli tuoda esiin ympäristönäkökulmia, jotka ovat tärkeitä huomioida ja joihin Helsinki Biennaalilla on mahdollisuus vaikuttaa toiminnassaan. Pisteytys tehtiin asteikolla 1–5. Pisteytyksessä pienin arvo ”1” tarkoitti sitä, että arvioitavan asian vaikuttavuus ympäristöön tai biennaalin mahdollisuus vaikuttaa kyseiseen asiaan oli pieni. Vastaavasti arvo ”5” tarkoitti, että arvioitavan asian vaikuttavuus ympäristöön tai biennaalin mahdollisuus vaikuttaa asiaan oli suuri. Pisteytyksen jälkeen suurimmat pisteet saaneet osa-alueet valikoitiin ympäristöohjelman lähtökohdiksi.

Tämän jälkeen ryhmä jakautui pienempiin työryhmiin ideoimaan minkälaisia tavoitteita ja toimenpiteitä ympäristöohjelma voisi sisältää. Ideoita kerättiin yhteiselle verkkoalustalle. Lopuksi ideat käytiin yhdessä läpi. Ideoiden pohjalta biennaalin ympäristökoordinaattorin työsti yhdessä Helsingin kaupungin ympäristöpalveluiden ympäristösuunnittelijoiden kanssa ympäristöohjelman, joka koostuu kahdeksasta tavoitteesta sekä yhdestä tai useammasta toimenpiteestä.

Ympäristöohjelman lisäksi Helsinki Biennaalille laadittiin ympäristölupaus, joka sitoo biennaalin pitkäjänteiseen ympäristötyöhön. Ympäristöohjelma sekä ympäristölupaus hyväksyttiin Helsingin taidemuseo HAMin johtoryhmässä. Ympäristöohjelmasta ja -lupauksesta laadittiin Helsinki Biennaalin viestinnän kanssa kaksi luettavampaa versiota Ekokompassin tarjoaman työkalupohjan tueksi. Tällä haluttiin varmistaa, että ympäristöohjelma olisi helppo ja ymmärrettävä kaikille lukijoille.

Ennen auditointia ympäristökoordinaattorin tehtäviin kuului myös tehdä lakilista, kemikaaliluettelo sekä jätehuolto- ja purkus suunnitelma. Näistä viimeksi mainittu tehtiin yhteistyössä Helsinki Biennaalin tuottajan ja teknisen vastaavan kanssa.

Helsinki Biennaali auditointiin 20.7.2021. Auditointi valittiin Ekokompassin nettisivujen valtuutettujen auditointien listasta (<https://ekokompassi.fi/oma-ekokompassi/auditointi/>, 4.10.2021). Auditointi tehtiin tapahtumapaikalla Vallisaareessa. Siihen osallistui auditoinnin lisäksi ympäristökoordinaattori ja Helsinki Biennaalin projektipäällikkö. Auditointi haastatteli myös saarella olevia työntekijöitä. Auditointi kesti kokonaisuudessaan n. viisi tuntia, jonka aikana auditointi osallistuvia henkilöitä ja kävi läpi kaikki Ekokompassiin vaadittavat kriteerit. Lisäksi hän kiersi tapahtuma-alueen. Helsinki Biennaali suoriutui hyväksytyksi auditoinnista. Ainoa korjattava asia oli käytöturvallisuustiedotteiden puuttuminen käytettävistä kemikaaleista (bensa, käsidesi), mikä korjattiin välittömästi. Biennaali sai kiitosta erityisesti laajasta yhteistyöstä yhteistyökumppaneiden kanssa sekä halusta olla edelläkävijä vastuullisuus kysymyksissä taidekentällä.

Kehitysehdotuksena auditointi suositteli ensimmäisen biennaalin ympäristöohjelman tulosten purkua ja tämän pohjalta uuden ohjelman rakentamista. Näin kerätty data ei jäisi vain raportoinniksi, vaan se johtaisi kehittämiseen ja tekoihin. Helsinki Biennaali sertifioitiin Ekokompassi tapahtumaksi 20.7.2021.

Liite 3. Helsinki Biennaalin 2021 ympäristöohjelma

HAM Helsingin taidemuseon tuottaman Helsinki Biennaalin ympäristöohjelma linjaa tapahtuman ympäristötavoitteet ja toimenpiteet. Ympäristöohjelmaa ohjaa Helsinki Biennaalin ympäristöpolitiikka: Helsingin kaupunkistrategian mukaisesti Helsinki Biennaali korostaa toiminnassaan vastuullisuutta, ja tapahtuma toteutetaan mahdollisimman pitkälle tätä arvoa kunnioittaen. Helsinki Biennaali haluaa herättää keskustelua ja olla edelläkävijä taidetapahtumien kestävyuden näkökulman esille tuomisessa, ja on siksi sitoutunut läpinäkyviin ympäristötoimiin nyt ja tulevaisuudessa.

Helsinki Biennaalin ympäristöohjelma koostuu yhdeksästä ympäristöä koskevasta tavoitteesta. Kullekin tavoitteelle on asetettu toimenpiteitä, jota tavoitellaan jo kesän 2021 biennaalissa. Osa tavoitteista on asetettu myös tulevaisuuden biennaaleja ajatellen.

1. Vallisaaren säilyttäminen siistinä ja roskattomana

- a. Selkeät lajittelu- ja tupakointipisteet
- b. Työntekijöiden huoltopisteillä on roskapusseja ja -pihtejä, mahdollisten roskien keräämiseen
- c. Työntekijät ohjeistetaan keräämään alueelta löytyviä roskia
- d. Jätteen lajittelupiste vierasvenesataman yhteyteen
- e. Jäteastioiden yhtenäisyys lajittelun helpottamiseksi
- f. Jätehuollosta vastaavien tahojen selvittäminen satamissa ja saarella
- g. Lähtö- ja tulosatamien jätehuollon järjestäminen

2. Tapahtuman tuottaminen energiatehokkaasti

- a. Valaistuksen optimointi, lisävalaistusta on vain teospaikoilla
- b. Seurataan biennaalin energiankulutusta suhteessa edellisvuosiin
Energiankulutus seurataan erikseen palveluiden ja teosten osalta
- d. Yritysyhteistyöt Helenin kanssa uusiutuvien energialähteiden käytön mahdollistamisesta Vallisaarella

3. Vastuullisten hankintojen tekeminen

- a. Laaditaan muistilista kestävien hankintojen tekemiseen
- b. Kaikkien yli 10 000 e ylittävien hankintojen merkitseminen listaan. Listalla lasketaan prosenttiosuus hankinnoista, joissa ympäristönäkökulma on huomioitu
- c. Hyödynnetään asiantuntijaa kaupungin ympäristöpalveluista isompien hankintojen ympäristökriteerien laadinnassa
- d. Ruoka- ja palvelutoimittajilta edellytetään luontomatkailun kestävien periaatteiden mukaista toimintaa
- e. Koulutetaan biennaalitiimi kestävästä hankinnoista
- f. Taiteilijoiden ohjeistaminen kestäviin hankintoihin vuodesta 2022 eteenpäin

4. Biennaalin synnyttämän materiaalin (rakenteet, tavarat ja taideteokset) uusiokäyttö tapahtuman jälkeen

- a. Kartoitetaan tavarat ja materiaalit, joita ei säilytetä enää tapahtuman jälkeen
Nimetään niille uusiokäyttökohde
- b. Käytetään kestoastioita aina, kun se on mahdollista
- c. Lainataan tai vuokrataan laitteistoa ja rakenteita
- d. Mahdollisimman suuri osa käytettävistä materiaaleista hankintaan Suomesta

5. Materiaalitehokkuuden lisääminen tulevissa biennaaleissa vaikuttamalla taiteilijoiden käyttämiin materiaaleihin

- a. Uusien kuratointilinjausten luominen tuleviin biennaaleihin

6. Datan kerääminen logistiikasta ja liikkumisesta aiheutuvista päästöistä

- a. Biennaalin välttämättömien päästöjen kompensointi
- b. Logistiikan suunnittelu mahdollisimman tehokkaaksi
- c. Listataan kaikki biennaalin takia tehdyt matkat
- d. Biennaalin hiilijalanjäljen laskeminen*

7. Ympäristö otetaan näkyvästi huomioon sekä ulkoisessa että sisäisessä viestinnässä

- a. Kaikki viestintä tapahtuu pääosin sähköisesti jo ennen tapahtumaa
- b. Yhteistyökumppaneiden sitouttaminen biennaalin ympäristöviestintään
- c. Suunnitellaan, miten ympäristöasioista viestitään yleisölle
- d. Sisällytetään ympäristöasiat viestintäsuunnitelmaan
- e. Otetaan ympäristöasiat osaksi sisäisen viestinnän suunnitelmaa
- f. Luodaan ohjeet veneilijöille ympäristöasioista
- g. Nostetaan esille teoksia, jotka käsittelevät ympäristöteemoja
- h. Biennaalin ympäristötoimien jalkauttaminen hiljalleen osaksi koko Helsingin taidemuseon toimintaa

8. Yhteistyökumppaneiden kannustaminen ja sitouttaminen ympäristöasioiden huomioimiseen toiminnassaan

- a. Taiteilijat, tuotantotiimit ja muut yhteistyökumppanit sitoutetaan biennaalin ympäristötavoitteisiin
- b. Koulutetaan Metsähallituksen yhteistyökumppaneita kestävän luontomatkailun periaatteista

9. Vallisaaren ekologisesta kestävydestä huolehtiminen ja alueellisen kulumisen minimoiminen

- a. Saaren ainutlaatuisuus nostetaan esille, jotta ihmisiä voidaan motivoida positiivisen kautta toimimaan ympäristön kannalta hyvällä tavalla
- b. Huomioidaan tapahtuman suunnittelussa, että suuret ihmisjoukot ohjataan vain sellaisille alueille, jotka kestävät kulutusta
- c. Huolehditaan ennen tapahtumaa riittävästä ohjeistuksesta ja aidoista, jotta ihmiset pysyvät halutuilla reiteillä
- d. Sovitaan alueen seurannasta ja valvonnasta asiakaspalvelun kanssa
- e. Tapahtuman aikana seurataan ihmisten kulkureittejä ja kuvauspaikkoja. Lisätään tarvittaessa aitoja ja ohjeistusta, jos ennalta-arvaamaton tarkastelupiste kuluttaa luontoa liikaa
- f. Valitaan rengastyyppejä, jotka kuluttaa teitä mahdollisimman vähän
- g. Jokainen teospaikka ja -idea on arvioitu luonnonsuojelun näkökulmasta yhdessä asiantuntijaryhmän kanssa, johon on kuulunut mm. Metsähallituksen suojelubiologi ja museoviraston intendenttejä kulttuuriympäristön osastolta
- h. Purku tapahtuu lokakuussa valoisaan aikaan, koska keinovalo pimeällä saattaisi häiritä lepakoita

* Biennaalin hiilijalanjäljen laskennasta on rajattu ulos teosten tuotannosta aiheutuvat päästöt, ja osa laskettavista arvoista on arvioita tai keskiarvoja päästöistä. Laskureina on käytetty WWF:n ilmastolaskuria, sekä Hiilifiksujärjestön tekemää laskuria.

Liite 4. Panos-tuotos-laskelma

Panos-tuotos-mallilla voidaan arvioida investointien, taloudellisen toiminnan tai kulutuksen taloudellisia kokonaisvaikutuksia. Menetelmä ei ota kantaa vaihtoehtoiskustannuksiin eli siihen, mihin rahat olisi voitu vaihtoehtoisesti käyttää.

Kokonaistuotos syntyy taloudellisten tapahtumien suorista vaikutuksista sekä kerrannaisvaikutuksista. Suoria vaikutuksia syntyy esimerkiksi tapahtuman järjestämisen kustannuksista, jotka koostuvat oman organisaation henkilöstökuluista sekä tavaran ja palveluiden ostoista muilta toimijoilta. Kerrannaisvaikutukset syntyvät yritysten hankintaketjusta, kuten alihankinnasta ja tavaroiden tuotantoketjuista. Kerrannaisvaikutuksia syntyy tapahtumavieraiden kulutuksesta sekä eri tahoilla työllistyvien työntekijöiden palkkasumman välittymisestä kulutukseen.

Arvonlisäys saadaan, kun kokonaistuotoksesta vähennetään välituotekäyttö. Arvonlisäys on yleensä 30–50 % kokonaistuotoksesta. Arvonlisäys voidaan jakaa käytön mukaan osiin, joista merkittävimmät osat ovat

- palkansaajakorvaukset, joista maksetaan mm. tuloverot ja joka synnyttää kulutuksen kautta kerrannaisvaikutuksia
- yritysten toimintaylijäämä (voitto), josta maksetaan mm. yhteisöverot.

Suorat ja kerrannaisvaikutukset lisäävät työllisyyttä ketjun eri vaiheissa. Kokonaisvaikutus on esim. kulttuuripalveluissa noin 13 henkilötyövuotta yhden miljoonan euron kokonaistuotosta kohti.